

**Державний заклад «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО»**

Навчально-науковий інститут психології та суспільних наук

Кафедра клінічної психології та психічного здоров'я

І. В. МЕЛЬНИЧУК

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ І ВИКОНАННЯ
САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ЗАГАЛЬНА ТА ВІКОВА ПСИХОЛОГІЯ»**

для здобувачів першого (бакалаврського) рівня

ОПП
Спеціальність

Початкова освіта. Практична психологія
А3 Початкова освіта

Одеса - 2025

УДК 159.95

Рекомендовано до друку за рішенням вченої ради Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (протокол № 6 від 27 листопада 2025 р.)

Мельничук І.В. Методичні рекомендації до практичних занять і виконання самостійної роботи з навчальної дисципліни «Загальна та вікова психологія» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності А3 Початкова освіта: Одеса, Університет Ушинського, 2025. 56 с.

Рецензенти:

- Котляр Людмила Іванівна кандидат психологічних наук, доцент кафедри практичної психології Одеського національного морського університету
- Ситник Світлана Володимірівна, доктор психологічних наук, професор кафедри теорії та методики практичної психології Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського

Методичні рекомендації розроблено для допомоги здобувачам вищої освіти першого (бакалаврського) рівня зі спеціальності А3 Початкова освіта. Подано анотацію дисципліни, плани практичних занять, завдання для самостійної роботи, рекомендовану літературу, вимоги до знань і вмінь здобувачів, набутих у процесі вивчення дисципліни, перелік питань до іспиту.

ЗМІСТ

Опис навчальної дисципліни.....	с.4
Анотація навчальної дисципліни	с.5
Плани практичних занять та завдання самостійної роботи.....	с.7
Індивідуальні навчально-дослідні завдання.....	с.55
Критерії оцінювання.....	с.56
Критерії оцінювання підсумкового контролю.....	с.56
Питання до заліку	с.58
Рекомендована література.....	с.61

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, ОПП, спеціальність, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів –5	Галузь знань 01 Освіта/Педагогіка	Статус дисципліни: Обов’язкова	
Змістових модулів – 2	Спеціальність А3Початкова освіта	1-й	
Індивідуальне науково-дослідне завдання – доповідь/есе		Семестр	
Загальна кількість годин - 150		2-й	
		Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 самостійної роботи студента – 2	Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)	20 год.	
		Практичні, семінарські	
		30 год.	
		Лабораторні	
		0 год.	
		Самостійна робота	
		90 год.	
		Індивідуальні завдання:	
		10 год.	
		Вид контролю: залік	

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 33% : 67%

АНОТАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Мета навчальної дисципліни «Психологія загальна та вікова»: сформувати у здобувачів систему спеціальних знань щодо основ спеціальних знань у галузі сучасної психології, за змістом дослідницької та практичної діяльності психологів у відповідності до вимог, ознайомлення з предметом, об'єктом, базовими категоріями, методологією психології, завданнями, принципами, формами й методами соціально – психологічного впливу на свідомість особистості, психологічними особливостями особистості, взаємовідносин з людьми, поглибленого розуміння мотивів їх вчинків і поведінки пізнання об'єктивної дійсності, оцінювання її та використання результатів в практичній діяльності України.

Сформувати мотивацію щодо використання набутих знань у професійній діяльності.

Передумови для вивчення дисципліни: для вивчення навчальної дисципліни «Психологія загальна та вікова» здобувачі мають опанувати знання з таких навчальних дисциплін, як «Історія психології», «Практична психологія».

Очікувані програмні результати навчання:

ПРН 3. Критично оцінювати достовірність та надійність інформаційних джерел, дотримуватися юридичних і етичних вимог щодо використання інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій у перебігу педагогічної діяльності в початковій школі.

ПРН 5. Організовувати освітній процес із використанням цифрових технологій та технологій дистанційного навчання молодших школярів, розвивати в учнів навички безпечного використання цифрових технологій та сервісів.

ПРН 7. Планувати й здійснювати освітній процес з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей молодших школярів, забезпечувати розвиток пізнавальної діяльності учнів, формувати в них мотивацію до навчання.

ПРН 11. Збирати, інтерпретувати та застосовувати дані у сфері початкової освіти із використанням методів наукової діяльності.

Очікувані результати вивчення дисципліни

знати:

- теоретичні основи загальної та вікової психології та її професійної діяльності;
- особливості психологічного супроводу діяльності фахівців вказаної професійної групи;
- формування умінь та навичок у студентів-бакалаврів підбирати методи, засоби, форми при вивченні цієї дисципліни,
- спеціальні психологічні знання при вирішенні завдань подальшої професійної діяльності;

психологічні методи дослідження психологічних явищ

- основні характеристики психічного розвитку дитини та дорослого

уміти:

- аналізувати психологічні знання при вирішенні завдань подальшої професійної діяльності;
- створювати психологічний супровід діяльності фахівців вказаної професійної групи; ;
- налагоджувати психологічні методи дослідження психологічних явищ;
- володіти основними характеристиками психічного розвитку дитини та дорослого;

Унаслідок досягнення результатів навчання здобувачі вищої освіти в контексті змісту навчальної дисципліни мають опанувати такі компетентності:

Загальні компетентності:

ЗК-6. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

Спеціальні компетентності:

СК-2. Здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, використовувати відкриті ресурси, інформаційно-комунікаційні та цифрові технології, оперувати ними в професійній діяльності.

СК-8. Здатність до збору, інтерпретації та застосування даних у сфері початкової освіти із використанням методів наукової діяльності до формування суджень, що враховують соціальні, наукові та етичні аспекти.

Міждисциплінарні зв'язки: «Історія психології», «Практична психологія».

Плани лекційних та практичних занять

Тема 1. Загальна характеристика психології як науки

Лекційне заняття №1 - 2 години

План

1. Психологія як особлива наука, яка вивчає явища, що виникають в "ідеальній дійсності"-психіці людини.
2. Історія становлення психології.
3. Примітивні погляди на психіку у людини первісного суспільства
4. Психічне відображення та його властивості.
5. Свідомість - вища форма психіки.
6. Психіка і свідомість.

Теоретичний блок. Предметом психології є явища реально існуючого світу: психічні процеси, психічні стани, психічні властивості; розкриття законів виникнення, розвитку і перебігу психологічної діяльності; становлення психічних властивостей людини; з'ясування життєвого значення психіки. На думку П. Я. Гальперина, предметом психології є орієнтовна діяльність. Психікою називають внутрішній світ людини, тобто її образи, думки, почуття, інтереси. Задовольняючи свої матеріальні та духовні потреби, людина здобуває знання, планує свої дії, визначає засоби і шляхи їх здійснення, переживає успіхи та невдачі. Психіка складається з: психічних процесів, психологічних властивостей та психічних станів. Психічні процеси – окремі форми чи види психічних явищ, що мають початок, розвиток і закінчення. Психічні явища – це своєрідні суб'єктивні переживання, суб'єктивні образи відображуваних у свідомості явищ реальної дійсності, це внутрішній світ людини в усій його повноті й різноманітності.. Психічні процеси поділяються на пізнавальні (спрямовані на пізнання людиною навколишньої дійсності, сприйняття предметів в усій їх сукупності (відчуття, сприймання, пам'ять, мислення, уява), емоційні (почуття), вольові процеси та дії. Психічні стани – це особлива характеристика психічної діяльності людини на певний період часу, що проявляється в підвищеній або пониженій активності особистості. Вони характеризують статичну, відносну постійність психічного явища і визначаються проявом почуттів (настрій, афект, стрес)

Практичне заняття №1 - 4 години

Семінар: «Загальна характеристика психології як науки»

Питання для обговорення:

1. Місце психології в системі наук.
2. Сучасна психологія, її завдання і місце в системі наук.
3. Методологія сучасної психології.
4. Принципи сучасної психології.
5. Основні закони і принципи психології.
6. Будова психологічної науки.

Завдання для самостійної роботи

1. Скласти таблицю щодо предмета, завдання та структури психології за різними авторами. Результати доповісти на практичному занятті.
2. Ділова гра: "Спостереження і природний експеримент" (з використанням інформаційної психотерапії).

Рекомендована література:

1. Варій М.Й., Загальна психологія. Підручник. Для студ. психол. і педагог. спеціальностей. Вид. 2-ге, випр. і доп. Київ: "Центр учбової літератури", 2007. С.308-351
2. Загальна психологія: Підручник для студентів вищих навчальних закладів. За загал. ред. С.Д. Максименка. К., 2000. С. 218-228.
3. М'ясоїд П.А. Загальна психологія: Навч. посіб. К. Вища школа. 2000. С.278-298.

Тема 2. Будова, завдання і методи сучасної психології

Лекційне заняття №2 - 2 години

План

1. Місце психології в системі наук.
2. Сучасна психологія, її завдання і місце в системі наук.
3. Методологія сучасної психології.
4. Принципи сучасної психології.
5. Основні закони і принципи психології.
6. Будова психологічної науки.

Теоретичний блок. Методологія науки – це вчення про принципи побудови, методи, форми і способи наукового пізнання. Її роль полягає не тільки в окресленні того, що повинна досліджувати наука, а й у відшукуванні найефективніших способів пізнання суті певного кола явищ. Методологія охоплює принципи, закони певної науки, а також визначає оптимальний рівень узагальнення теоретичних знань. Методологічними

принципами психології є загально-філософські твердження, що, конкретизуючись, визначають предмет, стратегію і методи психологічних досліджень, а також вихідну позицію для інтерпретації одержаних результатів.

Методи дослідження 1. Організаційні методи (порівняльний, лонгitudний, комплексний). Порівняльний метод (метод поперечних зрізів) реалізується зіставлення результатів дослідження окремих індивідів або груп. 2. Емпіричні (спостереження, самоспостереження, експеримент, тест, бесіда, анкета, інтерв'ю, аналіз продуктів діяльності, соціометрія). 3. Кількісний і якісний методи обробки даних. Кількісні методи – це визначення середніх величин якостей, що досліджуються; визначення коефіцієнтів кореляції, фактичний аналіз; побудова графіків, таблиць, матриць тощо. Якісний метод передбачає аналіз і синтез зібраних даних, їх порівняння й узагальнення. 4. Інтерпретаційні (генетичний і структурний). Генетичний метод дає змогу інтерпретувати весь оброблений матеріал дослідження у характеристиках розвитку з виділенням етапів, стадій, критичних моментів. Структурний метод є засобом встановлення структурних зв'язків між якостями особистості, що є предметом аналізу.

Практичне заняття №2 - 4 години

Семінар: «Загальна характеристика психології як науки»

Питання для обговорення:

1. Будова, завдання і методи сучасної психології
2. Методологія науки
3. Організаційні методи
4. Емпіричні методи
5. Кількісний і якісний методи обробки даних.
6. Генетичний метод

Завдання для самостійної роботи

1. Дискусія відпрацювання прийомів «розумної поведінки».
2. Скласти таблицю структурних компонентів загальної психології
2. Порівняти основні наукові підходи щодо вивчення загальної психології

Рекомендована література:

1. Клейман Пол. Психологія 101: факти, теорія, статистика, тести й таке інше. Харків. 2023. 240 с.
2. Москалець В. П. Загальна психологія: підручник. Київ, 2021. 564 с.
3. Москалець В.П., Діхтяренко С. Ю., Шульдик А. В., Шульдик, Г. О., Данилевич Л.А. Загальна психологія. Практичні заняття : навч. посіб. Умань : Візаві. 2021. 245 с.

Тема 3. Розвиток психіки в процесі еволюції тварин, становлення свідомості людини

Лекційне заняття №3 - 2 години

План

1. Основні етапи розвитку психіки в тваринному світі.
2. Розвиток форм відображення дійсності.
3. Виникнення психіки як результат еволюції матерії.
4. Аналітико-синтетичний характер психічної діяльності.
5. Розвиток психіки у філогенезі.

Теоретичний блок. Подразливість є основою появи більш високого рівня відображення - психічного. Психічне відображення виникає на певному етапі розвитку тваринного світу у формі здатності відчувати. Виникнення у тварини здатності розрізняти окремі подразники, що відіграють сигнальну роль у пристосуванні її до зовнішнього середовища, є початком розвитку психіки. Завдяки здатності відображати принаймні елементарні зв'язки між подразниками виробляється механізм передбачення очікуваної події. Це забезпечує можливість приготуватися до відображення впливу, який має відбутись (випереджувальне відображення). Отже, психіка виконує сигнальну функцію в пристосуванні тварин до зовнішнього середовища. Поява і розвиток чутливості – нового рівня відображувальної діяльності – нерозривно пов'язані з ускладненням способу життя тварин і розвитком у них нервової системи, органів чуття та органів руху. Увесь тривалий процес психічного розвитку складається з двох якісно відмінних періодів: - розвиток психіки у тварин, який підлягає законам спадковості, мінливості та природного добору; - розвиток психіки – свідомості у людини, який визначається суспільно-історичними закономірностями.

Практичне заняття № 3 - 4 години

Семінар: «Розвиток психіки в процесі еволюції тварин, становлення свідомості людини «Основні етапи розвитку психіки в тваринному світі»

Питання для обговорення:

1. Основні етапи розвитку психіки в тваринному світі.
2. Розвиток форм відображення дійсності.
3. Виникнення психіки як результат еволюції матерії.
4. Аналітико-синтетичний характер психічної діяльності.

5.Розвиток психіки у філогенезі.

Завдання для самостійної роботи

1. Дискусія відпрацювання прийомів «розумної поведінки».
- 2.Скласти таблицю структурних компонентів загальної психології
- 2.Порівняти основні наукові підходи щодо вивчення загальної психології

Рекомендована література:

- 1.Клейман Пол. Психологія 101: факти, теорія, статистика, тести й таке інше. Харків. 2023. 240 с.
- 2.Москалець В. П. Загальна психологія: підручник. Київ, 2021. 564 с.
- 3.Москалець В.П. , Діхтяренко С. Ю., Шулдик А. В., Шулдик, Г. О., Данилевич Л.А. Загальна психологія. Практичні заняття : навч. посіб. Умань : Візаві. 2021. 245 с.

Тема 4. Мозок і психіка

Лекційне заняття №4 - 2 години

План

1. Рефлекторна природа психічного як властивості нервової системи, мозку.
2. Представленість психічних функцій в корі головного мозку людини.
3. Основні фізіологічні закономірності психічних процесів(гальмування, концентрація тощо

Теоретичний блок. Можна виділити кілька підходів до розв'язання проблеми виникнення психіки: 1) "антропсихізм", в основі якого лежить думка, яка походить ще від Р. Декарта і підтримується деякими вченими і сьогодні, про те, що психіка властива лише людині; 2) "панпсихізм" Ж.Б. Робіне, Г. Фехнера та ін., які вважали психіку властивістю будь-якої матерії; 3) "біопсихізм" - визнання психіки як властивості лише живої матерії (Т. Гоббс, В. Вундт, Е. Геккель та ін.); 4) концепція "нейропсихізму", висунута Ч. Дарвіном і Г. Спенсером, яка набула найбільшого поширення як у сучасній фізіології, так і в психології. За нею психіка властива не будь-якій взагалі матерії і не тільки живій, а лише організмам, що мають нервову систему. У неживій природі відображення може проявитися як механічна, фізична чи хімічна взаємодія тіл або речовин (хвиля і камінь, сонячний промінь і поверхня води, озон після грози тощо). З появою життя на Землі жива матерія набуває особливих властивостей. Загальною властивістю всіх живих організмів є подразливість - здатність живого організму реагувати на зовнішні впливи середовища певними біологічними процесами. Подразливість є

необхідною умовою обміну речовин між організмом та середовищем Елементарні рухи, здійснювані рослинами, називаються тропізмами (соняшник повертається за сонцем; мімоза згортається при дотику; росянка, піймавши в полон комаху, закриває пелюстки квітки тощо).

Практичне заняття № 4 - 4 години

Тренінг: Мозок і психіка

Питання для обговорення:

- 1.Рефлекторна природа психічного як властивості нервової системи, мозку.
- 2.Представленість психічних функцій в корі головного мозку людини.
- 3.Основні фізіологічні закономірності психічних процесів(гальмування, концентрація тощо

Завдання для самостійної роботи

1. Ділова гра: Фізіологічні закономірності психічних процесів(гальмування, концентрація тощо.
- 2.Диспут «Способи вивчення несвідомого: аналіз сновидінь, проєктивних малюнків, асоціативного мовлення та ін.».

Рекомендована література:

- 1.Клейман Пол. Психологія 101: факти, теорія, статистика, тести й таке інше. Харків. 2023. 240 с.
- 2.Москалець В. П. Загальна психологія: підручник. Київ, 2021. 564 с.
- 3.Москалець В.П. , Діхтяренко С. Ю., Шулдик А. В., Шулдик, Г. О., Данилевич Л.А. Загальна психологія. Практичні заняття : навч. посіб. Умань : Візаві. 2021. 245 с.

Тема 5. Загальна характеристика пізнавальних процесів. Відчуття та сприйняття

Лекційне заняття № 5 - 2 години

План

1. Загальна характеристика пізнавальних процесів.
2. Поняття "відчуття" і "сприймання". Рефлекторна природа відчуттів.
3. Рецептори й аналізатори.
4. Класифікація відчуттів.
5. Види відчуттів.
6. Загальні властивості відчуттів.

Теоретичний блок. Вищою формою пізнання людиною дійсності є абстрактне пізнання, що відбувається за участю процесів мислення та уяви. У розвиненому вигляді ці процеси властиві тільки людині, яка має свідомість і виявляє психічну активність у діяльності. Відчуття – пізнавальний процес відображення в мозку людини окремих властивостей предметів і явищ при їх безпосередній дії на органи чуття людини.

Сприймання – це психічний процес відображення в мозку людини предметів та явищ у цілому, у сукупності всіх їх якостей та властивостей при безпосередній дії на органи чуття. У сприйманні об'єкта як своєрідного синтезу його властивостей відбувається реакція на комплексний подразник, рефлекс на відношення між його якостями.

Практичне заняття № 5 - 4 години

Семінар: Загальна характеристика пізнавальних процесів. Відчуття та сприйняття

Питання для обговорення:

- 1.Рефлекторна природа психічного як властивості нервової системи, мозку.
- 2.Представленість психічних функцій в корі головного мозку людини.
- 3.Основні фізіологічні закономірності психічних процесів(гальмування, концентрація тощо

Завдання для самостійної роботи

1. Ділова гра: Фізіологічні закономірності психічних процесів(гальмування, концентрація тощо.
- 2.Диспут «Способи вивчення несвідомого: аналіз сновидінь, проєктивних малюнків, асоціативного мовлення та ін.».

7. Рекомендована література:

1. Варій М.Й., Загальна психологія. :Підручник / Для студ. психол.і педагог. спеціальностей. Вид. 2-ге, випр.і доп. Київ: "Центр учбової літератури", 2007. С.308-351
- 2.Загальна психологія: Підручник для студентів вищих навчальних закладів. За загал. ред. С.Д. Максименка. К., 2000. С. 218-228.
3. М'ясоїд П.А. Загальна психологія: Навч. посіб. К. Вища школа., 2000. С.278-298.

Тема 6. Увага та уява

Лекційне заняття № 6- 2 години

План

1. Поняття про увагу.
2. Фізіологічні основи уваги.

3. Механізми мозкової діяльності, що забезпечують зосередження на об'єкті.
4. Домінанта (А. Ухтомський) Взаємозв'язок якостей уваги і властивостей нервової системи.
5. Методи вивчення уяви.
6. Уява і творча діяльність.

Теоретичний блок. Увага не є власно психічним процесом, а лише формою організації пізнавальних процесів та умовою їх успішного протікання. Увага – це особлива форма психічної діяльності, яка виявляється у спрямованості та зосередженості свідомості на значущих для особистості предметах, явищах навколишньої дійсності або власних переживаннях. Увага необхідна в усіх видах діяльності. Виражає специфічну особливість процесів, напрямом яких регулюється діяльністю, в яку вони включені. Вітчизняні психологи і фізіологи пояснюють фізіологічні механізми уваги з погляду основних нервових процесів – гальмування і збудження, що відбуваються у корі головного мозку. Увага вирізняє предмет (об'єкт) серед інших. Фізіологічно це означає, що збуджуються одні нервові центри і гальмуються інші. Діє встановлений І.В.Павловим закон індукції нервових процесів, за яким процеси збудження, що виникають в одних ділянках мозку, спричиняють процеси гальмування в інших ділянках. Згідно з цим законом увага пов'язана з осередком оптимального збудження, який виникає під впливом раніше згаданих факторів (Напр., про світлу пляму, що пересувається великими півкулями...) – але ця ідея була надто узагальненою. Значний внесок в аналіз

Процес творення образів уяви, або фантазій, може мати мимовільний і довільний характер. Якщо в уяві людини створення нових образів не скеровується спеціальною метою, уява має мимовільний характер. Так, під впливом розповіді учителя створюються нові образи, відбувається їх роз'єднання або поєднання. Під час читання художнього твору в уяві виникають без спеціального наміру образи героїв, місцевість, де відбуваються описані події, час, коли вони відбуваються, тощо.

Практичне заняття № 6 - 4 години

Семінар: Увага та уява

Питання для обговорення:

1. Поняття про увагу.
2. Фізіологічні основи уваги.
3. Механізми мозкової діяльності, що забезпечують зосередження на об'єкті. Домінанта (А. Ухтомський)

4. Взаємозв'язок якостей уваги і властивостей нервової системи.

Завдання для самостійної роботи

1. Дискусія. Поняття про увагу. Фізіологічні основи уваги. Домінанта (А. Ухтомський).
2. Диспут «Механізми мозкової діяльності, що забезпечують зосередження на об'єкті»

Рекомендована література:

1. Загальна психологія: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / За загал. ред. С.Д. Максименка. К., 2000. С. 218-228.
2. М'ясоїд П.А. Загальна психологія: Навч. посіб. К. Вища школа., 2000. С.278-298. 6.
3. Павелків Р.В. Загальна психологія. Підручник. К. Кондор, 2009. С.212-243

Тема 7. Пам'ять та мислення

Лекційне заняття № 7- 2 години

План

1. Поняття про пам'ять.
2. Фізіологічні основи пам'яті.
3. Види пам'яті. Генетична і прижиттєва пам'ять.
4. Класифікація пам'яті: за модальністю (наочно-образна, рухова, емоційна, словесно-логічна), тривалістю зберігання (миттєва, короткочасна, проміжна, довгострокова), цілями дія
5. Мислення – це психічний процес.

Теоретичний блок. Закріплення, зберігання та наступне відтворення людиною її попереднього досвіду називається пам'яттю. Пам'ять є наріжним каменем психічного життя людини. Завдяки пам'яті вона може набувати потрібні для діяльності знання, вміння та навички. Пам'ять – необхідна умова психічного розвитку людини. Нові зрушення в її психіці завжди ґрунтуються на попередніх досягненнях, на основі здобутків, зафіксованих у пам'яті. Завдяки пам'яті зберігається цілісність "Я" особистості, усвідомлюється єдність її минулого та сучасного. Без запасу уявлень пам'яті неможливими були б розумова діяльність, створення образів, уява, орієнтування в середовищі взагалі. Людина, позбавлена пам'яті, зауважував І. М. Сеченов, постійно перебувала б у становищі новонародженого, була б істотою, не здатною нічого навчитися, ніщо опанувати. У пам'яті розрізняють такі головні процеси: зберігання, відтворення та забування.

Мислення – це психічний процес пошуків та відкриттів нового, істинного, глибинного внаслідок аналізу та синтезу навколишньої дійсності. У процесі мислення ми пізнаємо світ узагальнено та опосередковано (через слово). При цьому для нас важливе значення мають зв'язки між предметами та явищами. Мислення – це інтелектуальна й практична діяльність, оскільки поєднує в собі пізнання і творче перетворення образів і уявлень, зафіксованих у пам'яті. Це завжди активна зміна діяльності внаслідок розумової праці. 5.

Практичне заняття № 7 - 4 години

Семінар: Пам'ять та мислення

Питання для обговорення:

1. Поняття про пам'ять.
2. Фізіологічні основи пам'яті.
3. Види пам'яті.
- Генетична і прижиттєва пам'ять.
4. Класифікація пам'яті: за модальністю (наочно-образна, рухова, емоційна, словесно-логічна), тривалістю зберігання (миттєва, короткочасна, проміжна, довгострокова), цілями діяльності (мимовільна, довільна).
- Мислення – це інтелектуальна й практична діяльність,

Завдання для самостійної роботи

1. Самопрезентація: мимовільне і довільне, механічне і логічне
2. Самопрезентація: Відтворення. Забування

Рекомендована література:

1. Варій М.Й., Загальна психологія. :Підручник. Для студ. психол. і педагог. спеціальностей. Вид. 2-ге, випр. і доп. Київ: «Центр учбової літератури», 2007. С.308-351
2. М'ясоїд П.А. Загальна психологія: Навч. посіб. К.: Вища школа., 2000. С.278-298.

Тема 8. Загальна характеристика афективної сфери

Лекційне заняття № 8- 2 години

План

1. Форми переживання почуттів.
2. Емоції. Класифікація емоцій.
3. Емоційний тон відчуттів. Емоційні стани.

4. Афекти. Настрій. Емоційний стрес, тривожність.
5. Емоційні властивості особистості.
6. Почуття й особистість. Вищі почуття: моральні,
7. інтелектуальні, естетичні, праксичні.

Теоретичний блок. Двома основними факторами, що впливають на виникнення емоцій, є наявність потреби і ймовірність її задоволення. Різноманіття же емоцій забезпечують додаткові фактори: 1) ступінь життєвої необхідності задоволення потреби; 2) часовий розрив між виникненням потреби і можливістю її задоволення; 3) індивідуальні та особистісні особливості суб'єкта; 4) здатність суб'єкта до цілісної оцінки ситуації, вилучення інформації з усієї сукупності обставин. Почуттями називають найбільш тривалі і стійкі емоційні процеси. Вони можуть тривати роками, десятиліттями (наприклад, почуття любові). Багато психологів розглядають емоції тільки як конкретні форми протікання почуттів. Почуття мають яскраво виражений предметний характер. Це означає, що людина не може переживати почуття саме по собі, безвідносно предмета, а тільки до кого-небудь або чого-небудь. Об'єкт почуття може бути як реальним, так і уявним, вигаданим. Наприклад, почуття симпатії чи антипатії можуть виникати у відношенні іншої людини, літературного персонажа, героя кінофільму. У вітчизняній психології існує поширена думка, що почуття відбивають соціальну природу людини і складаються як значущі особистісні ставлення до навколишньої дійсності. Настрій є тривалим емоційним станом, який може служити фоном для всіх інших проявів емоційної сфери. При цьому інтенсивність його невелика – настрій не може повністю витіснити ні відчуття, ні емоції. Воно лише забарвлює їх в якийсь стійкий емоційний відтінок. Наприклад, очікування свята може створити підвищений настрій на кілька днів. На цьому тлі неприємності не будуть викликати такої сильної досади, яка могла б виникнути при пригніченому настрої, а дрібні задоволення будуть доставляти значно більше радості, ніж у звичайний нудний день.

Практичне заняття № 8 - 4 години

Семінар: Загальна характеристика афективної сфери

Питання для обговорення:

1. Емоції і почуття: спільне і відмінне.
2. Фізіологічні основи емоцій.
3. Теорії емоцій.
4. Функції емоцій і почуттів.
5. Почуття. Форми переживання почуттів.

6. Кохання.
7. Інтимні міжособистісні відносини.
8. Загальні властивості емоцій і почуттів.
9. Вираження емоцій і почуттів.
10. Емоції і особистість

Завдання для самостійної роботи

Питання для дискусії (робота в малих групах)

Емоційні стани. Афекти.

1. Настрій. Емоційний стрес, тривожність
2. Диспут «Почуття й особистість».

Рекомендована література:

1. Мельничук І.В. Методичні рекомендації з дисципліни «Вступ до спеціальності (психологія) для здобувачів вищої освіти першого рівня навчання денної форми зі спеціальності 013 Початкова освіта Одеса : Вид-во «Університет Ушинського». 2021. 28 с.
2. Москалець В. П. Загальна психологія: підручник. Київ, 2021. 564 с.
3. Москалець В.П. , Діхтяренко С. Ю., Шулдик А. В., Шулдик, Г. О., Данилевич Л.А. Загальна психологія. Практичні заняття : навч. посіб. Умань : Візаві. 2021. 245 с.

Тема 9. Емоційно - вольові процеси

Лекційне заняття № 9- 2 години

План

1. Методи вивчення емоційної сфери людини.
2. Можливості саморегуляції емоцій.
3. «Теорія емоцій Джемса — Ланге.
4. Тривимірна теорія емоцій В. Вундта.
5. Інформаційна концепція емоцій П. Симонова.
6. Біологічна теорія емоцій П. Анохіна. Поняття про волю.
7. Функції волі. Воля як саморегуляція діяльності.

Теоретичний блок. Емоції та почуття – це переживання людини, які супроводжують її мотивовану поведінку, характеризують наше ставлення до всього, що нас оточує, та до своєї особистості. Джерело виникнення емоцій – середовище, поведінка людей,

об'єктивна дійсність. Почуття – це людські узагальнені переживання, ставлення до людських потреб, задоволення або незадоволення яких зумовлює позитивні або негативні емоції. Емоції є стимулом до дії, спонукають нас до прийняття рішення. Емоції відіграють надзвичайно важливу роль у житті та формуванні особистості. Завдяки емоціям і почуттям ми є повноцінними людськими істотами. У наших емоціях відображені наші потреби та інтереси, виявляються воля і характер. Емоції виражають оцінку людиною ситуації та значущості майбутньої дії або діяльності в цілому з точки зору актуальною в даний момент потреби.

Почуттями називають найбільш тривалі і стійкі емоційні процеси. Вони можуть тривати роками, десятиліттями (наприклад, почуття любові). Багато психологів розглядають емоції тільки як конкретні форми протікання почуттів. Почуття мають яскраво виражений предметний характер.

Афект характеризується найбільшою потужністю емоційної реакції і її відносною короткочасністю. Цей процес повністю захоплює психіку людини, при цьому реакція на основний подразник ніби поглинає реакції на всі суміжні подразники. У стані афекту людина може не реагувати на біль, не відчувати страху або сорому Критерії волі. Існує 4 типи критеріїв волі, які виявляються: 1) у вольових діях; 2) у виборі мотивів і цілей; 3) у регуляції внутрішніх станів людини, її дій та різних психічних процесів; 4) у вольових якостях особистості. Умови вольового регулювання поведінки. Воля спонукає особистість до свідомої активності, цілеспрямованості і планомірної поведінки. Вольове регулювання поведінки зумовлене умовами за яких воно відбувається. Волю пов'язують з внутрішньою та зовнішньою активністю психіки. Внутрішня пов'язана з цілепокладанням, виникненням прагнень, внутрішньою напруженістю та мобілізацією зусиль для подолання труднощів і перешкод. Специфічним є існування внутрішнього інтелектуального плану дій, який спрямовує спонукання так, що провідним мотивом стає свідомо поставлена мета. Проте свідомо реалізація мети може не узгоджуватися з внутрішніми перешкодами (станом – стомленість, хвороба, емоц.переживання, конкуруючими мотивами і цілями, необхідністю вибору одного з двох несумісних бажань тощо).

Практичне заняття № 9 - 4 години

Семінар: Емоційно - вольові процеси

Питання для обговорення:

1. Поняття про волю та погляди на неї.
2. Історичний аспект вивчення волі. Теорії волі.
3. Воля та її функції.

4. Методи вивчення вольової активності.

5. Фізіологічна основа волі.

6. Воля і ризик.

7. Стадії вольової дії.

Завдання для самостійної роботи

. Розв'язати задачу

1. Дія і рух. Види дій. Інтеріоризація й екстеріоризація дій.

2. Диспут «Потреби - джерело активності людини. Потреба людини як джерело її психічної активності».

3. Основні якості волі. Виховання вольових якостей.

4. Стратегія і тактика розвитку „сили волі”

Рекомендована література:

1. Мельничук І.В. Методичні рекомендації з дисципліни «Вступ до спеціальності (психологія) для здобувачів вищої освіти першого рівня навчання денної форми зі спеціальності 013 Початкова освіта Одеса : Вид-во «Університет Ушинського». 2021. 28 с.

2. Москалець В. П. Загальна психологія: підручник. Київ, 2021. 564 с.

3. Москалець В.П. , Діхтяренко С. Ю., Шулдик А. В., Шулдик, Г. О., Данилевич Л.А. Загальна психологія. Практичні заняття : навч. посіб. Умань : Візаві. 2021. 245 с.

Тема 10. Поняття про особистість.

Лекційне заняття № 10- 2 години

План

1. Поняття про особистість у психології.
2. Співвідношення понять "людина", "індивід", "особистість", "суб'єкт", "індивідуальність".
3. Психологічний захист особистості.
4. Можливості розвитку самосвідомості особистості.
5. Формування особистості.
6. Особистість як суб'єкт суспільних відношень, основаних діяльністю.

Теоретичний блок. Особистість — це набута та динамічна якість людини. Першочергово людина народжується, перебуваючи в статусі індивіда. Індивід є типовим носієм різних видів людської активності, перебуваючи в стані суб'єкта. Поступово індивід

стає типовим представником суспільства, яке його сформувало, — особистістю, яка є неповторною, несхожою на інших людей. Це робить її індивідуальністю. Розглянемо ці характеристики більш детально. Індивід — це людина як представник біологічного виду *Homo sapiens* (Людина розумна). Отже, народившись, людина є одиницею свого біологічного виду з відповідними типовими ознаками: - здатність до прямоходіння, - здатність до виконання рукою високоточних трудових операцій, - високорозвинена мозкова тканина зі складною будовою та функціями, - здатність до формування та роботи свідомості, - здатність до мовлення та абстрактного мислення, - здатність до активної взаємодії в соціумі. Вже з самого народження у дитини проявляються певні ознаки, що відрізняють її від інших індивідів; поступово з плином її життя ці 33 відмінності розширюються. Отже, людина виявляється ще й як індивідуальність. Індивідуальність — це людина в своїй неповторності, своєрідності та унікальності. Певні ознаки індивідуальності формуються ще до народження дитини і є фізичними та фізіологічними, тоді як інші набуваються поступово з формуванням особистості.

Практичне заняття № 10 - 4 години

Семінар: Поняття про особистість

Питання для обговорення:

Участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком:

1. Структура особистості.
2. Біологічне і соціальне в структурі особистості.
3. Аналіз структури особистості залежно від її системоутворюючої позиції (Л. Божович), спрямованості особистості (К. Платонов), особистісного змісту (О. Леонтьєв).

Завдання для самостійної роботи

Робота в малих групах.

1. Розв'язати задачу
Людина", "індивід", "особистість", "суб'єкт", "індивідуальність".
2. Реферати. Особистість як суб'єкт суспільних відношень, основаних діяльністю.

Рекомендована література:

1. Варій М.Й., Загальна психологія. :Підручник.Для студ. психол.і педагог. спеціальностей. Вид. 2-ге, випр.і доп. Київ: «Центр учбової літератури», 2007. С.308-351
2. М'ясоїд П.А. Загальна психологія: Навч. посіб. К.: Вища школа., 2000. С.278-298.

Тема 11. Мотиваційна сфера та спрямованість особистості

Лекційне заняття № 11- 2 години

План

1. Мотиваційна сфера особистості.
2. Потреби як джерело активності особистості.
3. Мотиви. Види мотивів. Потяги й схильності. Інтереси.
4. Переконавання і світогляд.
5. Установка особистості.
6. Термінальні й інструментальні цінності.
7. Спрямованість особистості.

Теоретичний блок. Класифікація потреб 1. Базові – це потреби в матеріальних умовах і засобах життя, у спілкуванні, пізнанні, діяльності та відпочинку. 2. Похідні потреби формуються на основі базових; до них належать естетичні потреби, потреба в навчанні. 3. Вищі потреби включають насамперед потреби у творчості й творчій праці. Для того, щоб включити людину до вирішення тієї чи тієї проблеми, потрібно знайти ту мотивацію, яка спонукала б її до діяльності. Мотивація (від фр. *motiv* – спонука) – це комплекс спонукальних причин, потреб під впливом яких так чи так діє особа в конкретній ситуації. І якщо в людини є необхідність зробити вибір у цій ситуації, то вона вибере саме те, що забезпечить максимальне задоволення її потреб. Потреба, опосередкована складним психологічним процесом мотивації, являє собою психологічну форму мотиву поведінки. Потреба – це нестаток суб'єкта в чомусь конкретному, а мотив – обґрунтування рішення задовольнити або не задовольнити зазначену потребу в цьому об'єктивному і суб'єктивному середовищі. Потреба (нестаток у чомусь) – Мотивація (усвідомлення потреби) – Мотив (обґрунтування рішення). Так виглядає схема переходу потреби в мотив. Мотивом може стати тільки усвідомлена потреба і тільки тоді, коли задоволення цієї конкретної потреби, багаторазово проходячи через етап мотивації (усвідомлення потреби), безпосередньо переходять у дію. З часом, якщо дія стала звичною, між потребою та дією встановлюється прямий зв'язок. Процес мотивації, здійснений раніше, залишається в неактуалізованому стані. Мотиви організовують і спрямовують поведінку людини, вони пов'язані із задоволенням визначеної нею потреби. Мотиви відрізняються один від одного видом потреби, яка в них виявляється; формами, котрих вони набувають; широтою чи вузькістю, конкретним змістом діяльності, у якій реалізуються.

Практичне заняття № 11 - 4 години

Семінар: Мотиваційна сфера та спрямованість особистості

Питання для обговорення:

1. Мотиваційна сфера особистості.

- 2.Потреби як джерело активності особистості. Мотиви. Види мотивів.
- 3.Потяги й схильності. Інтереси. Переконавання і світогляд. 4.Установка особистості. Термінальні й інструментальні цінності.
- 5.Спрямованість особистості.

Завдання для самостійної роботи

Робота в малих групах.

- 1.Звіт та обговорення результатів індивідуального науково-дослідного завдання (творчої роботи, програм тренінгових занять) з питань теми: потреби як джерело активності особистості
2. Реферати. Образ "Я" як установка особистості.

Рекомендована література:

- 1.Загальна психологія: Підручник для студентів вищих навчальних закладів. За загал. ред. С.Д. Максименка. К., 2000. С. 218-228.
2. М'ясоїд П.А. Загальна психологія: Навч. посіб. К. Вища школа. 2000. С.278-298.

Тема 12. Поняття про діяльність та поведінку

Лекційне заняття № 12- 2 години

План

1. Поняття про діяльність.
2. Діяльність та імпульсивна поведінка.
3. Діяльність як зовнішня (фізична) і внутрішня (психічна) активність.
4. Роль діяльності в становленні особистості.
5. Навички і вміння.
6. Етапи і чинники продуктивності формування навичок.

Теоретичний блок. Діяльність – це процес активності суб'єкта, який відповідає мотиву, дія, що має ту чи іншу мету, та операція, яка співвідноситься з умовами у яких вона здійснюється. Діяльність учня, її спрямування, розвиток, організація є тією ланкою, що дозволяє створити умови розвитку здібностей молоді, забезпечити формування готовності і здатності до самоосвіти. Розв'язання нових педагогічних задач пов'язане з новими підходами до організації діяльності учнів. Найважливішою категорією діяльності є її предметність, яка відображає матеріальний світ, активна, перетворююча роль суб'єкта. Кінцевий ефект будь-якої діяльності – трансформація дійсності. Отже, діяльність людини виступає спочатку як практична, матеріальна діяльність, а потім з неї виділяється діяльність теоретична. Діяльність суб'єкта завжди пов'язана з потребою і породжується зіткненням потреби з опором дії людини, до якого додається соціальний опір у вигляді норм, правил, заборон. Тому людська діяльність має предметний і соціально-історичний

характер. За В.В. Давидовим, вихідною формою всіх видів діяльності людини є суспільно-історична практика людського роду, тобто цілеспрямована, суттєво-предметна, перетворююча, колективна трудова діяльність людей. Діяльність – це взаємодія суспільної людини з об'єктивним світом, єдність матеріально-перетворюючого та духовного начал. Людська діяльність може змінювати світ, тільки спираючись на досвід перетворення, який зберігається в духовних формах.

Практичне заняття № 12 - 4 години

Семінар: Поняття про діяльність та поведінку

Питання для обговорення:

1. Поняття про діяльність. Діяльність та імпульсивна поведінка.
2. Діяльність як зовнішня (фізична) і внутрішня (психічна) активність.
3. Роль діяльності в становленні особистості.
4. Навички і вміння.
5. Етапи і чинники продуктивності формування навичок.

Завдання для самостійної роботи

1. Реферати.. Дія і рух. Види дій. Інтеріоризація й екстеріоризація дій.
2. Диспут «Потреби - джерело активності людини. Потреба людини як джерело її психічної активності»

Рекомендована література:

1. Клейман Пол. Психологія 101: факти, теорія, статистика, тести й таке інше. Харків. 2023. 240 с.
2. Москалець В. П. Загальна психологія: підручник. Київ, 2021. 564 с.
3. Москалець В.П. , Діхтяренко С. Ю., Шулдик А. В., Шулдик, Г. О., Данилевич Л.А. Загальна психологія. Практичні заняття : навч. посіб. Умань : Візаві. 2021. 245 с.

Тема 13. Структура діяльності

Лекційне заняття № 13- 2 години

План

1. Структура діяльності.
2. Формування навичок і основні закономірності вправ.
3. Структура і взаємодія навичок.
4. Формування вмінь.
5. Головні види діяльності та їх розвиток у людини.
6. Ігрова діяльність та її психологічні особливості.

7. Роль гри у розвитку людини.

Теоретичний блок. Загальними для всіх видів діяльності є структурні компоненти: мета, суб'єкт, предмет, засіб, процедура, зовнішні умови, продукт. Характеристика предмета, засобів, зовнішніх умов, утілених у дану конкретну ситуацію, є орієнтованою основою діяльності. За П.Я.Гальперіним, предметом діяльності є те, що суб'єкт має на печатку своєї діяльності і що трансформується в продукт. Мета – це складне, динамічне, особистісне утворення, спрямоване на кінцевий результат, який є етапом досягнення предмета потреби. О.М. Леонтьєв розкриває "мету" як майбутній продукт, свідоме передбачення майбутнього результату дії, ідеї, "усвідомленого змісту". Як ідеальне уявлення кінцевого продукту діяльності, образ-мета виступає передумовою майбутнього результату діяльності. Засоби забезпечують створення готовності суб'єкта до потрібної дії і реалізації її адекватними способами, дозволяючи озброїти людину знаряддями, які можуть замінити або розширити чуттєву зону людини, модифікувавши можливості її природно-аферентного апарату. Такими є оптичні, акустичні, радіо- та електроприлади. Продукт – це кінцевий результат діяльності. Отже, традиційно виокремлюють два рівні психологічної структури діяльності: мікроструктуру й макроструктуру. Мікроструктура Суб'єкт Засоби Мета Предмет Процес Продукт діяльності: мотив - ціль - спосіб, засіб - результат. "Навіщо робити?", "чому робити?", "чим і як робити?", "що вдалося зробити?". У макроструктурі діяльності можна виокремити 4 основні блоки: • спонукально-ціннісний (мотиви, цілі); • прогностично-проективний (прогнозування, вибір, планування); • виконавчо-реалізуючий (способи, засоби, результат); • оцінно-порівняльний (аналіз, виявлення неузгодженості в результатах і процесі їхнього досягнення).

Практичне заняття № 13 - 4 години

Семінар: Структура діяльності

Питання для обговорення:

8. Структура діяльності.
9. Формування навичок і основні закономірності вправ.
10. Структура і взаємодія навичок.
11. Формування вмінь.
12. Головні види діяльності та їх розвиток у людини.
13. Ігрова діяльність та її психологічні особливості.
14. Роль гри у розвитку людини.

Завдання для самостійної роботи

Диспут Роль гри у розвитку людини.

Рекомендована література:

1. Основи психології : підручник за заг. ред. О.В. Киричука, В.А. Роменця. Вид. 6-те. Київ : Либідь, 2006. 632 с.

2. Павелків Р. В., Цигипало О.П. Дитяча психологія: навч. посіб. для самост. роботи студ. Київ: Ака-демвидав, 2011. 373 с

Тема 14. Теорії особистості

Лекційне заняття № 14- 2 години

План

1. Аналіз основних теорій особистості світової психології.
2. Погляди З.Фрейда на природу особистості.
3. Теорії особистості К.Хорні, Г.Саллівана, К.Юнга, Е.Фрома.
4. Гуманістична психологія К.Роджерса.

Теоретичний блок. Уперше питання про активність особистості було порушене австрійським психіатром З. Фрейдом — фундатором теорії та практики психоаналізу. Основні положення цієї теорії обґрунтовують думку, що джерелом активності людини є інстинктивні спонукання, які вона має від народження і які передаються спадково. Це світ інстинктів, біологічних і фізіологічних потягів, неусвідомлюваних імпульсів, природа яких «невідома». Засадовим стосовно його вчення є визнання пріоритету біологічного в людині. Позитивним у вченні З. Фрейда можна вважати його звертання до царини підсвідомого у психіці людини, яке істотно позначається на її життєдіяльності. Неофрейдисти, керуючись основними постулатами З. Фрейда про підсвідоме, ішли в напрямку обмеження сексуальних потягів у з'ясуванні психіки людини та пошуках нових рушійних сил людської поведінки. Неофрейдизм виходить з визнання вирішальної ролі середовища та механізмів соціального характеру. У підсвідомому місці нереалізованих сексуальних потягів посідають прагнення до влади внаслідок усвідомлення особистістю своєї неповноцінності (А. Адлер), неможливості досягти гармонії із соціальною структурою суспільства та зумовленого цим почуття самотності (Е. Фромм) тощо.

Практичне заняття № 12 - 4 години

Семінар: Теорії особистості

Питання для обговорення:

5. Аналіз основних теорій особистості світової психології.
6. Погляди З.Фрейда на природу особистості.
7. Теорії особистості К.Хорні, Г.Саллівана, К.Юнга, Е.Фрома.
8. Гуманістична психологія К.Роджерса.

Завдання для самостійної роботи

1. Диспут Біологічне і соціальне в структурі особистості. Аналіз структури особистості залежно від її системоутворюючої позиції, диспозиції особистості.

1. На підставі аналізу спеціальної літератури, життєвих ситуацій узагальнити основні теорії особистості світової психології. Погляди З.Фрейда на природу особистості. Теорії особистості К.Хорні, Г.Саллівана, К.Юнга та інших.

Рекомендована література:

1. Психологічний тлумачний словник найсучасніших термінів. Харків: Прапор, 2009. 672 с.
Трофімов Ю.Л., Рибалка В.В., Гончарук П.А. Психологія: Підручник. 3-тє вид., стереотип.
Київ: Либідь, 2001. 560 с.
2. Фурман А.В., Гуменюк О.Є. Психологія Я-концепції: Навчальний посібник. Львів: Новий Світ-2000, 2006. 360 с

Тема 15. Структура особистості

Лекційне заняття № 15- 2 години

План

1. Структура особистості.
2. Біологічне і соціальне в структурі особистості.
3. Аналіз структури особистості залежно від її системоутворюючої позиції (Л. Божович), спрямованості особистості (К. Платонов), особистісного змісту (О. Леонтьєв).

Теоретичний блок. Основними компонентами особистості є її спрямованість або вибіркове (селективне) ставлення до дійсності, можливості, характер, самоуправління («Я»). 1. Спрямованість – це система мотивів і перспектив, яка склалася на основі потреб, що спонукають людину до активності й визначають її відносини. Це її ціннісні орієнтації, внутрішні спонукальні сили: переконання, потреби, інтереси. Сутність спрямованості пов'язана не стільки з тим, чого хоче людина, скільки з тим, чому вона цього хоче. Тобто варто довідатися про мотивацію, що визначає потреби, мотиви, наміри, інтереси, прагнення, цілі. Не лише, що встигла зробити людина у своєму житті, а й те, до чого вона

прагне і в ім'я чого. Спрямованість завжди соціально обумовлена і формується в онтогенезі в процесі навчання та виховання, виступає як властивість особистості, що проявляється – світоглядно, професійно – у діяльності, пов'язаній з особистим захопленням, заняттям чим-небудь у вільний від основної діяльності час. Основними компонентами особистості є її спрямованість або вибіркоче (селективне) ставлення до дійсності, можливості, характер, самоуправління («Я»). 1. Спрямованість – це система мотивів і перспектив, яка склалася на основі потреб, що спонукають людину до активності й визначають її відносини. Це її ціннісні орієнтації, внутрішні спонукальні сили: переконання, потреби, інтереси. Сутність спрямованості пов'язана не стільки з тим, чого хоче людина, скільки з тим, чому вона цього хоче. Тобто варто довідатися про мотивацію, що визначає потреби, мотиви, наміри, інтереси, прагнення, цілі. Не лише, що встигла зробити людина у своєму житті, а й те, до чого вона прагне і в ім'я чого. Спрямованість завжди соціально обумовлена і формується в онтогенезі в процесі навчання та виховання, виступає як властивість особистості, що проявляється – світоглядно, професійно – у діяльності, пов'язаній з особистим захопленням, заняттям чим-небудь у вільний від основної діяльності час (наприклад, творчістю, фізичними вправами, риболовлею, спортом тощо). У всіх цих видах людської активності спрямованість проявляється в особливостях інтересів особистості: цілях, які ставить перед собою людина, потребах, пристрастях і настановах, здійснюваних у потягах, бажаннях, схильностях, ідеалах тощо. Потяг – недостатньо повно усвідомлене прагнення до досягнення чого-небудь. Нерідко в основі потягу лежать біологічні потреби індивіда. Схильність – прояв потребнісно-мотиваційної сфери особистості, що виражається в емоційній перевазі того або того виду діяльності або цінності. Ідеал – образ, що є втіленням досконалості й зразком вищої мети в прагненнях індивіда. Ідеалом може бути особистість ученого, письменника, спортсмена, політика, а також морфологічні характеристики конкретної людини або риси її особистості;. Позиція – стійка система ставлення людини до певних сторін дійсності, що проявляється у відповідній поведінці. Вона складається із мотивів, потреб, поглядів й настанов, якими індивід керується у своїх діях.

У структурі особистості розрізняють типове та індивідуальне. Типове є тим найзагальнішим, що властиве кожній людині і характеризує особистість узагалі: її свідомість, активність, розумові та емоційновольові прояви тощо, тобто те, чим одна людина схожа на інших людей. Індивідуальне — це те, що характеризує окрему людину: її фізичні та психологічні особливості, спрямованість, здібності, риси характеру тощо, тобто те, чим одна людина відрізняється від інших людей. Психолог К. Платонов у структурі особистості виокремлює чотири підструктури. Перша підструктура — спрямованість

особистості: моральні якості, установки, стосунки з іншими. Визначається суспільним буттям людини. Друга — підструктура досвіду (знання, вміння, навички, звички). Набувається досвід у процесі навчання й виховання. Провідним у набутті досвіду є соціальний чинник. Третя — підструктура форм відображення. Вона охоплює індивідуальні особливості психічних процесів, що формуються протягом соціального життя і специфічно виявляються в пізнавальній та емоційновольовій діяльності людини. Четверта - підструктура біологічно зумовлені психічні функції особистості. Об'єднує типологічні властивості особистості, статеві й вікові особливості та їх патологічні зміни, що великою мірою залежать від фізіологічних і морфологічних особливостей мозку.

Практичне заняття № 15 - 4 години

Семінар: Структура особистості

Питання для обговорення:

1. Системоутворююча позиція (Л. Божович)
2. Спрямованість особистості (К. Платонов)
3. Особистісний зміст (О. Леонтьєв).

Завдання для самостійної роботи

Майстер клас

Теорії особистості (Л. Божович), (К. Платонов) (О. Леонтьєв).

Рекомендована література:

1. Основи психології : підручник за заг. ред. О.В. Киричука, В.А. Роменця. Вид. 6-те. Київ : Либідь, 2006. 632 с.
2. Павелків Р. В., Цигипало О.П. Дитяча психологія: навч. посіб. для самост. роботи студ. Київ: Ака-демвидав, 2011. 373 с

Тема 16. Темперамент та характер

Лекційне заняття № 16- 2 години

План

1. Поняття про темперамент.
2. Теорії темпераменту: гуморальна, конституціональна, фізіологічна.
3. Тип вищої нервової діяльності та темперамент.
4. Типи темпераменту.
5. Прояв темпераменту у трудовій і навчальній діяльності.

6. . Риси характеру.
7. Типологія характерів.
8. Акцентуації характеру.
9. Формування характеру.

Теоретичний блок. ТЕМПЕРАМЕНТ (лат. *temperamentum* - устрій, узгодженість) – сукупність індивідуально-психологічних якостей, яка характеризує динамічний та емоційний аспекти поведінки людини і виявляється в її діяльності і спілкуванні. Динаміка психологічної діяльності залежить не тільки від темпераменту, а й від мотивів, які спонукають людину до діяльності, та від її психічного стану. Так, належно від типу темпераменту за наявності інтересу до певної діяльності людини працює енергійніше, швидше, а за відсутності – повільніше, в'яло. У будь-якої людини горе може викликати моральне і фізичне знесилання. Щоб відрізнити індивідуальні особливості поведінки, зумовлені темпераментом, від тих, які породжені мотивами і психічними станами, треба врахувати, що на відміну від мотивів і психічних станів ті самі властивості темпераменту виявляються в однієї людини в різних видах діяльності – грі, навчанні, праці, спорті; властивості темпераменту є стійкими і постійними протягом тривалого відрізка часу або навіть усього життя; різні властивості темпераменту в людини поєднуються між собою не випадково, а закономірно і утворюють стійку структуру, що характеризує його тип.

Практичне заняття № 16 - 4 години

Семінар: Темперамент та характер

Тренінг

Темперамент та характер

Питання для обговорення:

1. . Історія розвитку вчення про темперамент.
2. Тип вищої нервової діяльності і темперамент.
3. Психологічна характеристика типів темпераменту.
4. Класифікації темпераменту.
5. Взаємозв'язок темпераменту з екстраверсією-інтраверсією.
6. Темперамент і стиль діяльності.
7. Харчування людини і її темперамент.
8. Структура характеру (властивості та компоненти).

Завдання для самостійної роботи

Рекомендована література:

1.Клейман Пол. Психологія 101: факти, теорія, статистика, тести й таке інше. Харків. 2023. 240 с.

2.Москалець В. П. Загальна психологія: підручник. Київ, 2021. 564 с.

3.Москалець В.П. , Діхтяренко С. Ю., Шулдик А. В., Шулдик, Г. О., Данилевич

Л.А. Загальна психологія. Практичні заняття : навч. посіб. Умань : Візаві. 2021. 245 с.

Тема 17. Здібності

Лекційне заняття № 17- 2 години

План

1. Поняття про здібності.
2. Задатки і здібності. Здібності та діяльність.
3. Види здібностей. Загальні й соціальні здібності.
4. Рівні розвитку здібностей. Обдарованість.
5. Талант. Геніальність.
6. Умови розвитку здібностей: активність, навчання і виховання.

Методи визначення здібностей.

Теоретичний блок. Здібності – це індивідуально-психологічні особливості, які є суб'єктивними умовами успішного виконання, певного різновиду діяльності Здібності не зводяться до наявності в індивіда знань, умінь, навичок. Вони виявляються у швидкості, глибині та міцності оволодіння засобами і прийомами діяльності. У вивченні здібностей виділяють три основні проблеми: • походження і природа; • типи і діагностика окремих видів здібностей; • закономірності формування. Здібності тісно пов'язані з загальною спрямованістю особистості, проте співвідношення спрямованості особистості та рівня здібностей неоднозначне. Високий рівень здібностей істотно впливає на стиль поведінки та формування особистості. Обдарованість – це ніби природний дар, щось спадково зумовлене. Обдарованість є функцією всієї системи умов життєдіяльності в її єдності, функцією особистості. Вона нерозривно пов'язана з усім життям людини й тому виявляється на різних етапах її розвитку. Природні задатки організму самі по собі не детермінують однозначно обдарованості людини. Вони лише є невід'ємним компонентом тієї системи умов, які визначають розвиток особистості, її обдарованість. Талант – високий рівень здібностей людини до певної діяльності. Це поєднання здібностей, які дають людині змогу успішно, самостійно й оригінально виконати певну складну трудову діяльність. Талант – це високий рівень розвитку, насамперед спеціальних здібностей. Це сукупність таких здібностей, що дають змогу одержати продукт діяльності, який

вирізняється новизною, високим рівнем досконалості і суспільною значущістю.

Практичне заняття № 17 - 4 години

Семінар: Здібності

Питання для обговорення:

1. Поняття про здібності.
2. Задатки як природжені передумови розвитку здібностей.
3. Види здібностей.
4. Рівні здібностей.
5. Розвиток здібностей

Завдання для самостійної роботи

- 1.Скласти таблицю – характеристику основних психологічних особливостей щодо рівней розвитку здібностей
- 2.Розробити алгоритм умов розвитку здібностей

Рекомендована література:

- 1.Клейман Пол. Психологія 101: факти, теорія, статистика, тести й таке інше. Харків. 2023. 240 с.
- 2.Москалець В. П. Загальна психологія: підручник. Київ, 2021. 564 с.
- 3.Москалець В.П. , Діхтяренко С. Ю., Шулдик А. В., Шулдик, Г. О., Данилевич Л.А. Загальна психологія. Практичні заняття : навч. посіб. Умань : Візаві. 2021. 245 с.

Вікова психологія

Тема 18. Предмет і завдання вікової психології

Лекційне заняття № 18- 2 години

План

1. Загальна характеристика вікової психології як науки.
2. Об'єкт та предмет вікової психології.
3. Завдання вікової психології.
4. Взаємозв'язок вікової психології з іншими науками.
5. Сучасна диференціація вікової психології.

Теоретичний блок. Однією з гілок психологічної науки була *генетична психологія*. її предметом є вивчення розвитку психіки тварин і людини. У свою чергу генетична психологія зазнала диференціації. З неї виділились такі галузі психології: *порівняльна психологія*, яка вивчає філогенез психіки шляхом порівняння основних форм психіки

тварин і людини, *психологія народів* або *етнопсихологія*, яка здійснює порівняльне вивчення психічного складу різних народів і націй, і *вікова психологія*. Вікова психологія і є предметом нашого вивчення.

Вікова психологія є галуззю психологічної науки про індивідуальний розвиток людської психіки в онтогенезі. Вона вивчає психічний розвиток людини на різних вікових стадіях, тобто предметом вікової психології є дослідження закономірностей психічного розвитку людини на різних етапах її онтогенезу, на основі зміни типів провідної діяльності.

Предметом вікової психології є вивчення виникнення і розвитку психічних процесів та властивостей у дітей, підлітків, юнаків, дорослих і людей похилого віку, тобто вікова психологія вивчає на всіх зазначених вікових етапах життя особливості відчуттів, сприймання, пам'яті, мислення та інші психічні функції; вона вивчає, як змінюються ці функції з віком людини. Предметом вікової психології є вивчення на різних вікових етапах гри, навчання, праці, спілкування тощо формування психічних якостей підростаючої особистості, появу новоутворень, які виникають з віком у психіці дітей, підлітків, юнаків, дорослих і людей похилого віку. Предметом вікової психології є розкриття співвідношення природних факторів (спадковість, визрівання організму тощо) і суспільних засобів, за допомогою яких реалізуються можливості психічного розвитку людини. До предмету вікової психології входить вивчення рушійних сил індивідуального розвитку психіки людини, дослідження закономірностей переходу від попередніх до наступних періодів розвитку психічних функцій, а також вивчення індивідуальних психологічних відмінностей у розвитку людей різних вікових груп.

Практичне заняття № 18 - 4 години

Семінар: Предмет і завдання вікової психології

1. Основні підходи до побудови періодизації.
2. Періодизація психічного розвитку (Л.С. Виготського, О. М. Леонтьєва, Д.Б. Ельконіна, М.І. Лісіна).
3. Періодизація розвитку особистості (Л. І. Божович, А.В. Петровського, Д.І. Фельдштейна).
4. Періодизація всього життєвого шляху (Е. Еріксон).

Питання для обговорення:

1. Загальні закономірності розвитку в пренатальному періоді.
2. Характеристика розвитку в пренатальному періоді.
3. Розвиток систем пренатального виховання.

Завдання для самостійної роботи

1. Скласти таблицю – характеристику основних наукових шкіл
2. Розробити алгоритм основних підходів до побудови періодизації.

Рекомендована література:

1. Павелків Р.В. Загальна психологія. Підручник. К.: Кондор, 2013. 576 с.
2. Загальна психологія: підручник для студ. вищ. навч. закладів авт. С.Д. Максименко [та ін.] ; за заг. ред. С.Д. Максименка.. К. : Форум, 2000. 543 с.

3. Загальна психологія: підручник для студ. вищ. навч. Закладів. О.В. Скрипченко [та ін.] . К. Либідь, 2005. 463 с.
4. Загальна психологія: хрестоматія: підручник для студ. вищ. навч. закладів / упоряд. О.В. Скрипченко [та ін.] . К. Каравела, 2007. 640 с.

Тема 19. Історичний аспект розвитку вікової психології

Лекційне заняття № 19- 2 години

План

1. Загальнопсихологічний контекст формування вікової психології.
2. Основні теорії вікової психології вітчизняних і зарубіжних науковців.
3. Розвиток вікової психології в Україні.
4. Внесок К.Д.Ушинського у психологію дитини.

Теоретичний блок. Біогенетичні підходи до дослідження психіки дитини. *Першою теоретичною концепцією психічного розвитку була так звана концепція рекапітуляції, яка базувалась на біогенетичному законі Е. Геккеля: онтогенез - це коротке і швидке повторення філогенезу. Цей закон було сформульовано щодо ембріогенезу. Другим підходом був нормативний підхід, автори А.Гезел та Л.Термен. А.Гезел розробив практичну систему діагностики психічного розвитку дитини від народження до юнацького віку, яка базувалась на систематичних порівняльних дослідженнях. Л.Термен провів найтриваліше лонгitudне дослідження, яке присвятив вивченню обдарованості у дітей. Він створив тести для вивчення розумових здібностей, для виміру яких ввів поняття «коефіцієнт інтелектуальності» та положення про те, що він залишається незмінним протягом життя людини. Вони почали розробляти дитячу психологію як нормативну дисципліну, яка описує досягнення дитини в процесі розвитку.*

Третя теорія – теорія тріступеневого розвитку К.Бюлера: інстинкт, учіння, інтелект. Він пов'язував ці ступені не лише з дозріванням мозку та ускладненням відносин з довкіллям, але й з розвитком переживання задоволення, пов'язаного з дією.

Значення цієї теорії в тому, що вона ставить питання про історичне походження періодів дитинства, хоча й намагається дати на нього відповідь у рамках біогенетичного підходу.

Четверта теорія – теорія конвергенції В.Штерна. психічний розвиток – це не просто прояв вроджених властивостей і не просто сприймання зовнішніх впливів. Це результат конвергенції внутрішніх задатків із зовнішніми умовами життя. Він прагнув розглядати періоди дитячого розвитку по аналогії з етапами розвитку тваринного світу та людської культури.

Семінар: Історичний аспект розвитку вікової психології

1. Основні підходи до побудови періодизації.
2. Періодизація психічного розвитку (Л.С. Виготського, О. М. Леонтьєва, Д.Б. Ельконіна, М.І. Лісіна).
3. Періодизація розвитку особистості (Л. І. Божович, А.В. Петровського, Д.І. Фельдштейна).
4. Періодизація всього життєвого шляху (Е. Еріксон).

Питання для обговорення:

1. Загальні закономірності розвитку в пренатальному періоді.
2. Характеристика розвитку в пренатальному періоді.
3. Розвиток систем пренатального виховання.
1. Які існували уявлення про розвиток психіки людини?
2. Розкрийте погляди на душу та її розвиток у вченнях Геракліта, Демокріта, Сократа, Платона, Арістотеля.
3. Розкрийте погляди на природу психіки та її розвиток.
4. Схарактеризуйте погляди епікурейців на природу психіки та її розвиток.

Завдання для самостійної роботи

- 1.Скласти таблицю – характеристики основних психологічних особливостей Періодизація розвитку особистості
- 2.Розробити сучасну періодизацію всього життєвого шляху
3. Розкрийте внесок у розвиток вікової психології таких вчених як Л.С.Виготський, М.Я.Басов, А.Ф.Лазурський, С.Л.Рубінштейн, Г.С.Холл, Ж.Клапаред, А.Біне, Д.М.Болдуїн, В.Штерн, К.Бюлер, Ш.Бюлер, Ж.Піаже.

Рекомендована література:

1. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія: навч. посіб. 5-те видання, перероблене, доповнене. Київ: Академія, 2021. 376 с.
2. Сергєєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В. Вікова психологія: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Центр навчальної літератури, 2020. 376 с.

Тема 20. Методологічні основи вікової психології

Лекційне заняття № 20- 2 години

План

1. Загальна характеристика психічного розвитку дитини.
2. Преформований та непреформований розвиток (за Л.С.Виготським).
3. Біогенетичні підходи до дослідження психічного розвитку особистості (А.Гезел, Л.Термен, К.Бюллер, В.Штерн).
4. Психоаналітичні теорії дитячого розвитку (З.Фрейд, Е.Еріксон).

Теоретичний блок. Проблема психічного розвитку дитини є центральною у віковій і педагогічній психології, неоднозначно розв'язувалась протягом всього періоду становлення цих галузей психології та має вирішальний вплив на стратегію побудови навчально-виховного процесу.

Розвиток, перш за все, характеризується якісними змінами, появою новоутворень, нових механізмів, процесів, структур.

Властивість нелінійності психіки проявляється у порогах чутливості до впливів, а відкритість психіки означає, що вона постійно перебуває у взаємозв'язках та взаємодії із зовнішнім оточенням.

Розвиток - це складний інволюційно-еволюційний поступальний рух, в ході якого відбуваються прогресивні і регресивні інтелектуальні, особистісні, поведінкові, діяльнісні зміни в самій людині. (Л.С. Виготський, Б.Г. Ананьєв).

Особливістю психічного розвитку є те, що його кінцеві форми не визначені, а лише задані тими зразками, які існують в суспільстві. Загальними характеристиками розвитку є: незворотність, прогрес/регрес, нерівномірність та гетерохронність, збереження попереднього в новому, єдність змінення і збереження, інтеграція психіки, її цілісність, пластичність і можливість компенсації.

Виділяють такі типи розвитку (за Л.С. Виготським):

- 1. Преформований.*
- 2. Непреформований.*

Преформований тип розвитку - це такий тип, коли є чітко визначені, закріплені і зафіксовані стадії та кінцевий результат розвитку. Прикладом такого типу є ембріональний розвиток.

Непреформований тип розвитку не визначений наперед. На нашій планеті він більш поширений: це й розвиток Галактики, Землі, біологічна еволюція, розвиток суспільства, а також процес психічного розвитку дитини.

Психічні функції дитини розвиваються в процесі оволодіння нею суспільно-історичним досвідом. Психічна діяльність людини носить опосередкований характер, тобто досвід передається не прямо, а за допомогою знаків і мовлення. Виникнення і розвиток знаків і мовлення - це процес історичного розвитку психіки. Оволодіння знаками і мовленням - це процес індивідуального розвитку (онтогенез).

Онтогенез - це індивідуальний розвиток організму від стадії запліднення до кінця індивідуального життя. Розвиток не зупиняється до кінця самого життя, змінюючись лише за напрямком, інтенсивністю, характером та якістю.

Семінар: Методологічні основи вікової психології.

Питання для обговорення:

1. Біогенетичні підходи до дослідження психічного розвитку особистості (А.Гезел, Л.Термен, К.Бюллер, В.Штерн).
2. Психоаналітичні теорії дитячого розвитку (З.Фрейд, Е.Еріксон).

Завдання для самостійної роботи

Проведіть спостереження за ходом дискусії при вирішенні задачі у шкільному класі або студентській групі, використовуючи знання про основні етапи наукового спостереження та запропоновану систему категорій Р.Бейлза.

Рекомендована література:

1.Клейман Пол. Психологія 101: факти, теорія, статистика, тести й таке інше. Харків. 2023. 240 с.

2.Москалець В. П. Загальна психологія: підручник. Київ, 2021. 564 с.

Тема 21. Психологія немовляти

Лекційне заняття № 21- 2 години

План

1. Загальна характеристика немовлячого періоду.
2. Особливості розвитку новонародженого.

3. Психічне життя новонародженого.
4. Соціальна ситуація психічного розвитку немовляти.
5. «Комплекс пожвавлення» та його значення. Криза 1 року життя.

Теоретичний блок. Швидке фізичне зростання немовляти сприяє активному розвитку її психіки. Ріст здорової дитини-немовляти за перший рік її життя збільшується приблизно в 1,5 рази, а вага становить майже 9-10 кг. Немовля відрізняється від дорослого пропорціями тіла. Воно має порівняно велику голівку, що становить 1/4 всього тіла (у дорослого 1/8), короткі ніжки, що становлять приблизно 1/3 всієї довжини тіла. Ріжуться молочні зубки.

Інтенсивно розвивається нервова система. Вага мозку до кінця першого року життя становить 850-900 г. **Швидко розвиваються аналізатори**, зокрема, їх мозкові частини, встановлюються зв'язки між різними ділянками кори, що відповідає збільшенню питомої ваги набутих реакцій у житті дитини.

Показником складеної соціальної ситуації психічного розвитку дитини є специфічна реакція усмішки дитини на обличчя матері Цю соціальну ситуацію зв'язку дитини з дорослим Л.С. Виготський назвав соціальною ситуацією «МИ». Вона вказує на нерозривну єдність дитини і дорослого. Отже, *соціальна ситуація психічного розвитку дитини-немовляти - це: ситуація нерозривної єдності дитини і дорослого, соціальна ситуація «МИ», соціальна ситуація комфорту. Показником існування такої соціальної ситуації є позитивний емоційний фон, який є умовою нормального фізичного та психічного розвитку дитини.*

Виникає новий тип діяльності – безпосереднє емоційне спілкування дитини і матері. Специфічною особливістю цього типу діяльності є те, що її предметом є інша людина. Спілкування такого типу в немовлячому віці дуже яскраво виражено. З боку дорослого дитина стає предметом діяльності. З боку дитини можна спостерігати виникнення перших форм впливу на дорослого. Дуже швидко голосові реакції дитини стануть емоційно активним заклик, хникання перетвориться в поведінковий акт, спрямований на дорослого. Це ще не мова в повному розумінні слова, а лише емоційно-виразні реакції. провідною діяльністю дитини в немовлячому віці є емоційне спілкування, предметом якого для дитини є доросла людина. Перша потреба, яка формується у дитини, - це потреба в іншій людині. Тільки розвиваючись з дорослою людиною, дитина сама може стати людиною. На розвиток цієї потреби слід звернути особливу увагу: з дитиною необхідно розмовляти, посміхатися, розповідати казки, не посилаючись на те, що дитина ще не розуміє того, що говорить дорослий.

Семінар: Психологія немовляти

Питання для обговорення:

1. Криза новонародженості.
2. Фізична і моторний розвиток.
3. Сенсорне і перцептивне розвиток.
4. Когнітивний розвиток і розвиток мови.

Завдання для самостійної роботи

1. Охарактеризувати особливості нервової системи новонародженої дитини.
2. Чутливість різних аналізаторів новонародженої дитини.
3. Безумовні рефлексії новонародженого.

4. Психологічна ознака завершення кризи новонародженості.
5. Перші форми спілкування дитини з дорослою людиною.

Рекомендована література:

1. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія: навч. посіб. 5-те видання, перероблене, доповнене. Київ: Академія, 2021. 376 с.
2. Сергєєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В. Вікова психологія: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Центр навчальної літератури, 2020. 376 с.

Тема 22. Когнітивний та соціальний розвиток в ранньому дитинстві

Лекційне заняття № 22- 2 години

План

1. Загальна характеристика раннього віку.
2. Основні досягнення раннього віку
3. Провідна діяльність та новоутворення раннього віку.
4. Особливості розвитку мови. Криза трьох років.
5. Характеристики кризи трьох років

Теоретичний блок. Наприкінці немовлячого віку дитина вмiє: бачити, слухати, управляти рухами.

Основними досягненнями раннього дитинства, що визначають розвиток її психіки, є:

- оволодіння прямою ходою;
- розвиток предметної діяльності;
- оволодіння мовою.

Оволодіння прямою ходою робить дитину більш самостійною і створює умови подальшого освоєння простору. Наближаючись чи віддаляючись, обходячи предмети, пересуваючи їх, підходячи під них, діти відкривають їх нові якості, визначають відстань, пізнають розміщення предметів у просторі, їх величину. Ходіння відіграє важливу роль у формуванні здатності дитини вправно рухатись, переборювати труднощі піднімання, переступання через перешкоди. Збільшується арсенал довільних дій дитини. Навмисне наслідування - це важливий фактор у розвитку всіх форм активності дитини.

Виникає нова соціальна ситуація розвитку – сумісна діяльність з дорослою людиною. Її зміст - засвоєння суспільно вироблених способів використання предметів, які відкрились дитині і стали її світом. Соціальна ситуація розвитку в ранньому віці така: «дитина - ПРЕДМЕТ - дорослий». У цій ситуації спосіб дії з предметом, зразок дії належить дорослому, а дитина в той же час повинна виконувати індивідуальні дії.

Провідна діяльність раннього віку є предметна діяльність, яка спрямована на засвоєння суспільно вироблених способів дій з предметами. Перш за все, вона предметна, тому що мотив діяльності полягає в самому предметі, в способі його використання.

Спілкування в цьому віці стає формою організації предметної діяльності. Спілкування виступає як засіб здійснення предметної діяльності, як знаряддя для оволодіння суспільними способами використання предметів. Незважаючи на те, що емоційне спілкування перестає бути провідною діяльністю в ранньому дитинстві, воно продовжує розвиватися надзвичайно інтенсивно, стає мовним і є необхідною умовою розвитку предметної діяльності. Спілкування, яке зв'язане з предметними діями, не може бути лише емоційним. Воно опосередковане словом, маючи предметну віднесеність.

Розвиток предметної діяльності пов'язаний з оволодінням тими способами дій з предметами, які вироблені суспільством. Для людини предмети мають фіксоване, постійне значення. Предметний світ, який оточує дитину, - меблі, одяг, посуд, іграшки - це предмети, які мають певне призначення в житті людей. Значення речей і починає опановувати дитина в ранньому віці.

Семінар: Когнітивний та соціальний розвиток в ранньому дитинстві

Питання для обговорення:

1. Основні новоутворення раннього віку.
2. Розвиток мовлення.
3. Розвиток предметної діяльності.
4. Когнітивний розвиток.

Завдання для самостійної роботи

1. Охарактеризувати передумови і початок формування особистості дитини в ранньому віці.
2. Пояснити твердження Л. С. Виготського: “Вік від одного до трьох років — це стадія сенситивності до мовних впливів”
3. Особливості розвитку мовлення в період раннього дитинства.
4. Охарактеризувати мислення дитини раннього віку. Навести відповідні приклади.
10. Охарактеризувати основні новоутворення дитини раннього віку

Рекомендована література:

1. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія: навч. посіб. 5-те видання, перероблене, доповнене. Київ: Академія, 2021. 376 с.
2. Сергєєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В. Вікова психологія: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Центр навчальної літератури, 2020. 376 с.

Тема 23. Дошкільний вік та особливості розвитку дошкільника

Лекційне заняття № 23- 2 години

План

1. Загальна характеристика дошкільного віку.
2. Новоутворення та провідна діяльність дошкільника.

3. Соціальна ситуація розвитку дошкільника.
4. Становлення особистості.
5. Гра як самостійна діяльність дітей.
6. Елементи навчання і праці, їх місце і роль у психічному розвитку дитини
7. Сенсорний розвиток: особливості розвитку мислення, пам'яті, уяви.

Теоретичний блок. *Рушійними силами розвитку психіки дошкільника є протиріччя, які виникають у зв'язку з розвитком цілого ряду потреб дитини. Найважливіші з них: потреба в спілкуванні, за допомогою якої засвоюється соціальний досвід; потреба в зовнішніх враженнях, в результаті чого відбувається розвиток пізнавальних здібностей; потреба в рухах, яка призводить до оволодіння цілою системою різноманітних навичок та вмінь. Розвиток провідних соціальних потреб у дошкільному віці характеризується тим, що кожна з них набуває самостійного значення.*

Потреба в спілкуванні з дорослими та однолітками визначає становлення особистості дитини.

Спілкування з дорослими розгортається на основі значної самостійності дошкільника, розширення його знайомства з оточуючою дійсністю. Провідним засобом спілкування у дошкільників є мова. Виділяють такі форми спілкування з дорослим:

1. *пізнавальне спілкування.* Молодші дошкільники ставлять «тисячі» запитань. Вони хочуть з'ясувати, куди зникає ніч, із чого зроблені зорі, чому корова мукає, собака гавкає. Вислуховуючи відповіді, дитина вимагає, щоб дорослий серйозно ставився до неї, як до партнера, товариша.

2. *форма спілкування - особистісна, яка характеризується тим, що дитина намагається обговорювати з дорослими поведінку і вчинки інших людей і своїх власних з погляду моральних норм. Та для розмови на цю тему необхідний більш високий рівень інтелекту. Особистісне спілкування найбільш ефективно підготує дитину до навчання в школі, де доведеться слухати дорослого, уважно вбирати в себе все те, що буде говорити вчитель.*

Важливу роль у формуванні особистості дитини має потреба у спілкуванні з однолітками., в оточенні яких вона знаходиться з перших днів життя. Між дітьми можуть виникати найрізноманітніші форми взаємин. На третьому році життя взаємини між дітьми виникають, в основному, на основі дій з предметами, іграшками.. Діти старшого дошкільного віку в сумісній діяльності вже засвоюють такі форми співробітництва: чергують і узгоджують дії; сумісно виконують одну операцію; контролюють дії партнера, виправляють його помилки; допомагають партнеру, виконують частину його роботи; приймають зауваження партнера, виправляють свої помилки.

У процесі сумісної діяльності діти набувають досвіду керівництва іншими дітьми, досвіду підкорення. Прагнення до керівництва у дошкільників визначається емоційним відношенням до своєї діяльності, а не позицією керівника. Діти-дошкільники ще недостатньо усвідомлюють боротьбу за керівництво.

Семінар: Дошкільний вік та особливості розвитку дошкільника

Питання для обговорення:

1. Чим сюжетні ігри дошкільників відрізняються від предметних ігор у ранньому віці? Значення сюжетно-рольової гри для психічного розвитку дитини дошкільного віку.

2. Які помилки у вихованні дошкільнят призводять до переростання почуття власної гідності в такі негативні риси характеру, як егоїзм, зазнайство?
3. Охарактеризуйте мислення дитини дошкільного віку.

Завдання для самостійної роботи

1. Охарактеризуйте уяву дитини дошкільного віку.
2. 8. Чому уява часто виконує терапевтичну функцію в дошкільному віці?
Навести приклади таких ситуацій.
3. 9. Які особливості пізнавальних процесів дошкільника потребують переважно ігрових і наочних методів навчання?

Рекомендована література:

1. Мельничук І. В. Арт-терапія як засіб корекції негативного психоемоційного стану у дітей дошкільного віку. Фахове видання. Габітус. – Одеса. 2022. С. 67-72. (у співавторстві з Асеевою Ю.О. та Степановою А. С.).
2. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія: навч. посіб. 5-те видання, перероблене, доповнене. Київ: Академія, 2021. 376 с.
3. Сергєєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В. Вікова психологія: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: Центр навчальної літератури, 2020. 376 с.

Тема 24. Особливості розвитку молодших школярів. Психологічна готовність до шкільного навчання

Лекційне заняття № 24- 2 години

План

1. Загальна характеристика молодшого шкільного віку.
2. Особливості анатомо-фізіологічного розвитку молодшого школяра.
3. Провідна діяльність та новоутворення молодшого шкільного віку.
4. Психологічна готовність до шкільного навчання.
5. Методи визначення шкільної зрілості.

Теоретичний блок. Вступ дитини до школи - це різка зміна її життя і діяльності. Дитина йде до школи з фізичною й психологічною готовністю до цієї зміни. У шкільному навчанні використовуються і продовжують розвиватись фізичні й розумові сили, формуються психічні властивості молодшого школяра.

В цьому віці формуються психологічні новоутворення: дитина оволодіває елементарними культурними навичками, навчається у школі, провідною діяльністю стає учіння, зростають здатність дитини до логічного мислення і самодисципліни, а також здатності до взаємозв'язку з ровесниками у відповідності до встановлених правил. Молодший школяр поступово оволодіває способами керування увагою, пам'яттю, мисленням. З'являється: внутрішнє прагнення до навчання і успіхів у ньому; любов до праці; прагнення дізнатись що із чого одержується і як воно діє.

У 4-5 класах деякі діти стають упертими і неслухняними. Ці зміни проходять під впливом багатьох факторів. Деякі з них пов'язані із стихійним формуванням Я-концепції, Я-образу і самоповаги.

Важливе значення в навчанні має і ставлення учнів до вчителя. Прийшовши до школи, першокласники, особливо ті, що відвідували дитячий садок, не одразу звикають до того, як вчитель ставиться до них. Лише з часом, тривалість якого здебільшого залежить від особистих якостей вчителя, встановлюються нові для дітей ділові й водночас довірливі стосунки з ним.

Як правило, у 1 -2 класах учні не виявляють критичного ставлення до вчителя, вони виконують всі його вимоги, люблять і поважають за те, що він навчає їх. Вимогливість і стриманість учителя діти пов'язують із серйозністю нового для них виду діяльності - учіння. Критичне ставлення з'являється в 3-му класі, якщо учитель допускає помилки у навчально-виховному процесі

До анатомо-фізіологічних змін в молодшому шкільному віці відносяться:

- бурхливий ріст тіла;
- збільшення внутрішніх органів;
- підвищення втомленості;
- нервово-психічна ранимість.

Протягом молодшого шкільного віку відбувається подальше зростання організму дитини.

Семінар: Особливості розвитку молодших школярів. Психологічна готовність до шкільного навчання

Питання для обговорення:

Завдання для самостійної роботи

1. Сутність кризи молодшого шкільного віку.
2. Особливості пізнавальних процесів у молодшому шкільному віці. 9
3. Чому мислення дитини молодшого шкільного віку називається конкретним (за Ж. Піаже)?
4. Новоутворення молодшого шкільного віку.
5. Характеристика навчальної діяльності.
6. Когнітивний розвиток в молодшому шкільному віці.
7. Розвиток особистості молодшого школяра.

Рекомендована література:

1. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія: навч. посіб. 5-тє видання, перероблене, доповнене. Київ: Академія, 2021. 376 с.
2. Сергєєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В. Вікова психологія: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Центр навчальної літератури, 2020. 376 с.

Тема 25. Когнітивний розвиток в молодшому шкільному віці

Лекційне заняття № 25- 2 години

План

1. Особливості розвитку відчуттів і сприймань у молодших школярів.
2. Пам'ять, увага та уява молодшого школяра.
3. Розвиток мислення.
4. Учбові задачі, які використовуються у початкових класах.
5. Розвиток мовлення молодших школярів.
6. Проблема вікових особливостей і вікових можливостей в засвоєнні знань молодшому шкільному віці.

Теоретичний блок. Провідною діяльністю молодшого школяра є учбова діяльність. Її основні компоненти:

1. Змістовні складові навчальної діяльності. До змісту навчання ставлять такі основні вимоги: науковість, ідейність, духовність. Ці принципи стосуються змісту кожного навчального предмету. У змісті підручників та інформації класоводу має бути правильне пояснення явищ природи і суспільного життя.
Великий за обсягом зміст неминуче призводить до втоми учнів, до зниження інтересу до навчання, до погіршення і гальмування інтелектуального розвитку учнів, до формального поверхневого засвоєння учнями змісту навчання.
2. Цільові складові навчальної діяльності. У порівнянні із дошкільниками складнішими стають цілі діяльності молодших школярів. вони визначаються програмним змістом навчання. При характеристиці цільових компонентів навчання, як і інших складових, важливо диференціювати цілі, які ставить учитель, і цілі, які усвідомлює і приймає учень у процесі учіння.
3. Мотиваційні складові учіння. При вивченні мотивів учіння важливо одержати від учнів відповіді на запитання: Що спонукає учня до даної конкретної навчальної діяльності? Яке ставлення учня до виконання навчального завдання?
У деяких першокласників мотиви учіння пов'язані з привабливістю самого шкільного навчання, його атрибутами. Для багатьох першокласників іноді більше значить переживання самої участі в процесі учіння, ніж усвідомлення результату учбових дій (нові знання, уміння). Тут переважають ще ігрові мотиви, хоч спонукають вони до учбових дій. Всі мотиви поділяють на дві групи: перша – широкі соціальні мотиви учбової діяльності, які пов'язані з розумінням (на доступному для дітей даного віку рівні) суспільної ролі школяра, його громадського обов'язку, а також вузькі особисті мотиви-задоволення самолюбства, почуття власної гідності, намагання будь-що відзначитися в колективі однолітків.
Друга група мотивів учіння молодших школярів - це так звані внутрішні мотиви учіння, які характерні для діяльності, спрямованої на здобуття знань, оволодіння необхідними для цього способами дій. Тут молодших школярів приваблює сам процес учіння - вони дістають задоволення від того, що долають труднощі, які виникають під час розв'язання учбових / задач. У школярів мотиви учіння залежать від рівня навчальної успішності учнів.
4. Операційні складові учіння. До них відносяться навчальні дії (уміння і навички). Їх класифікація: організаційні (підготовка до сприймання учнями навчального матеріалу,

вміння працювати у потрібному темпі, уміння застосовувати правила навчальної роботи, уміння створювати необхідні умови для виконання домашніх робіт тощо); інтелектуальні дії; інформаційні та комунікативні уміння.

Семінар: Когнітивний розвиток в молодшому шкільному віці

Питання для обговорення:

1. Загальні закономірності розвитку в підлітковому віці.
2. Вікові новоутворення підліткового віку
3. Формування Я-концепції в підлітковому віці

Завдання для самостійної роботи

1. Зробити аналіз рекомендованої літератури, виписати тези, що розкривають питання «Сфера інтересів дітей молодшого шкільного віку».
2. Підібрати необхідні матеріали з літератури для написання реферату на тему: «сучасні методики діагностування психічного розвитку молодшого школяра»
3. Зазначте, яка поведінкова характеристика кризи третього року життя наведена у прикладі: “Дитину кличуть з вулиці додому, але вона відмовляється йти. Заявивши, що кататиметься на велосипеді, продовжує кружляти у дворі, чим би її не спокушали (іграшкою, гостями, подарунками), хоча вигляд у неї сумний”.

Рекомендована література:

1. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія: навч. посіб. 5-тє видання, перероблене, доповнене. Київ: Академія, 2021. 376 с.
2. Сергєєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В. Вікова психологія: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Центр навчальної літератури, 2020. 376 с.

Тема 26. Психосоціальний розвиток в молодшому шкільному віці

Лекційне заняття № 26- 2 години

План

1. Розвиток емоційно-вольової сфери молодших школярів.
2. Емоційні особливості молодших школярів.
3. Вольові якості.
4. Індивідуально-типологічні особливості молодших школярів
5. Роль спілкування, гри, стосунків у розвитку особистості молодшого школяра.

Теоретичний блок. Психологічна готовність до шкільного навчання - це складне утворення, до структури якого входить особистісна, інтелектуальна і соціально-психологічна готовність. Психологічна готовність включає здатність дитини до прийняття нової «соціальної позиції» - положення школяра, здатність управляти своєю поведінкою, своєю розумовою діяльністю, певний світогляд, готовність до оволодіння провідною в молодшому шкільному віці діяльністю - учбовою.

Психологами і педагогами було запропоновано багато методів визначення шкільної зрілості. До таких методик відноситься Йерасека тест шкільної зрілості. Цей тест включав три завдання: а) малювання фігури людини; б) наслідування писемним буквам; в) змальовування груп крапок.

Важливу роль у становленні саморегуляції поведінки молодшого школяра відіграє оцінювання, а згодом і самооцінювання його дій і вчинків.

Оцінка є ефективною, коли вона має не узагальнений, а конкретний характер, коли учень знає, що саме оцінюється в його роботі й поведінці, коли оцінка не переноситься на особистість у цілому (не говориться, що школяр взагалі хороший чи поганий). Конкретна й об'єктивна оцінка, вільна від заниження й завищення досягнень учня, спрямовує його на подолання недоліків у роботі, спонукає домагатися кращих результатів.)

Семінар: Психосоціальний розвиток в молодшому шкільному віці

Питання для обговорення:

1. Охарактеризувати анатомо-фізіологічні особливості молодших школярів. Чи необхідно враховувати їх при плануванні навчального навантаження?
2. Охарактеризувати структуру навчальної діяльності молодшого школяра.
3. Обґрунтувати необхідність розвитку ретроспективної самооцінки молодшого школяра в навчальній діяльності.
4. Які мотиви навчальної діяльності характерні для дітей молодшого шкільного віку?

Завдання для самостійної роботи

1.Що означає поява внутрішнього життя дитини молодшого шкільного віку?

Порівняти її в цьому плані з дитиною дошкільного віку.

2.Що таке психологічна готовність до навчання у школі? Охарактеризувати її основні складові.

Рекомендована література:

1. Мельничук І.В. Методичні рекомендації з дисципліни «Вступ до спеціальності (психологія) для здобувачів вищої освіти першого рівня навчання денної форми зі спеціальності 013 Початкова освіта Одеса : Вид-во «Університет Ушинського». 2021. 28 с.
2. Мельничук І. В. Арт-терапія як засіб корекції негативного психоемоційного стану у дітей дошкільного віку. Фахове видання . Габітус. – Одеса. 2022. С. 67-72. (у співавторстві з Асеевої Ю.О. та Степановою А. С.).
3. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія: навч. посіб. 5-те видання, перероблене, доповнене. Київ: Академія, 2021. 376 с.
4. Сергєєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В.

5. Вікова психологія: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Центр навчальної літератури, 2020. 376 с.

6.

Тема 27. Загальна характеристика підліткового віку

Лекційне заняття № 27- 2 години

План

1. Анатомо-фізіологічна перебудова організму підлітка.
2. Провідна діяльність та новоутворення в підлітковому віці.
3. Зміна зовнішності та адаптація до неї.
4. Реакція батьків на зміну поведінки підлітків.
5. Статева ідентичність та сексуальна поведінка

Теоретичний блок. Підлітковий вік - це один з найважливіших етапів життя людини. В ньому багато джерел і починань всього подальшого становлення особистості. Вік цей нестабільний, ранимий, важкий і виявляється, що він більше, ніж інші періоди життя, залежить від реальностей довкілля. В підлітковому віці відбуваються численні соматичні, психічні та соціальні зміни.

В підлітковому віці відбувається втрата дитячого статусу, хоч зберігаються нереалістичні уявлення про власні привілеї і статус дорослих. Такому становищу сприяють і суб'єктивні враження: різкі фізичні зміни, мрії та ідеали, які починають уявлятися вже менш реальними, кризові зіткнення з самим собою і сім'єю, почуття самотності та прагнення швидше досягнути статусу дорослої людини.

Початок підліткового віку пов'язаний з появою перших статевих ознак. Закінчується підлітковий вік з входженням людини в світ дорослих. підлітковий вік прийнято вважати період розвитку індивіда від 10-11 до 14-15 років. Даний вік має цілий синонімічний ряд відносно його назви: «критичний вік», «критичний період», «зламний вік», «перехідний вік». «Перехідний вік» характеризується якісними змінами, що виникають у психіці дитини на стику двох віків і визначається зміною новоутворень. У перехідний від дитинства до дорослості період індивід проходить великий шлях у своєму психічному розвитку: через внутрішні конфлікти з самим собою та іншими, через зовнішні зриви і внутрішні сходження до «придбання» почуття особистості.

Сучасні дослідники підліткового віку зійшлися у важливості визначення одного протиріччя щодо варіативності якісних змін пов'язаних з «Підйомами» і «падіннями» в цьому віці. З одного боку, підлітковість - це вік соціалізації, вросування в світ людської культури та суспільних цінностей, а з іншого - це вік індивідуалізації, відкриття та утвердження власного унікального і неповторного "Я".

Семінар: Загальна характеристика підліткового віку

Питання для обговорення:

1. Чому підлітковий період називається кризовим?
2. З чим пов'язана ця криза?

3. Які тенденції в поведінці підлітка задаються ним?
4. Чому Ж. Піаже називає мислення підлітків формальним? 7.
Охарактеризувати розвиток самосвідомості в підлітковому віці.
5. Чим характеризується нестійка самооцінка в підлітковий період? 8
6. Психологічна сутність інтимно-особистісного спілкування як провідного виду діяльності в підлітковий період.
7. Чому підлітки схильні до девіантної поведінки?

Завдання для самостійної роботи

1. Дослідіть рівень самооцінки підлітків. Перевірте, чи змінюється самооцінка підлітків у динаміці (10 – 12 років).
2. Складіть психологічний портрет сучасного підлітка на підставі психодіагностичних вимірювань особистісних характеристик: самооцінки, особистісної тривожності, комунікативних та організаторських здібностей.

Рекомендована література:

1. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія: навч. посіб. 5-те видання, перероблене, доповнене. Київ: Академія, 2021. 376 с.
2. Сергєєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В. Вікова психологія: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Центр навчальної літератури, 2020. 376 с.

Тема 28. Особливості когнітивного розвитку в підлітковому віці

Лекційне заняття № 28- 2 години

План

1. Особливості розвитку пам'яті в підлітковому віці.
2. Розвиток теоретичного мислення, мисленнєвих операцій.
3. Розвиток сприймання, яке ускладнюється в означеному віці та інтенсивно формується на уроках геометрії та креслення.
4. Розвиток післядовільної уваги.
5. Розвиток творчості.

Теоретичний блок. Когнітивний розвиток

Мислення стає менш предметним і наочним. З мисленнєвою діяльністю відбуваються зміни, які визначають перехід до абстрактного і формального мислення. Результат нової здатності мислительного процесу – оперування ідеальними формами.

Підліток, занурюючись у соціальне середовище, постійно трансформує свої вищі психічні функції і опановує системою знаків.

мислення виходить за межі обмеженої дійсності і оперує довільним числом яких завгодно комбінацій. Комбінаторика здійснюється на основі пропозиціональних операцій.

Це розумові дії, які, на відміну від конкретних операцій, здійснюються не з предметними уявленнями, а з абстрактними поняттями. Здатність підлітка орієнтуватися на абстрактне є прямим проявом формального мислення. Формальне мислення - це мислення про думки. Конструкція теорій підлітка завжди висвітлює те, що він оволодів здатністю до дискурсивного (розмірковуючого) мислення.

Особливості розвитку мислення у підлітків характеризуються: прагнення відкрити реальне в можливому, вміння формувати гіпотезу, здатність оперувати символами, можливість абстрагуватися від конкретного, засвоєння комбінаторного аналізу і зворотності суджень, здатність до інтелектуальної та особистісної рефлексії, вміння підпорядковувати судження формальній логіці, відкриття ідеальної форми.

Формальна логіка мислення підлітків сприяє інтелектуалізації перцептивної (відчуття і сприймання) і мнемічної (пам'ять) сфер.

Семінар: Особливості когнітивного розвитку в підлітковому віці

Питання для обговорення:

1. Охарактеризувати мислення в підлітковий період. У чому полягає його критицизм?
2. Чому Ж. Піаже називає мислення підлітків формальним? 7
3. Охарактеризувати розвиток самосвідомості в підлітковому віці. Чим характеризується нестійка самооцінка в підлітковий період?

Завдання для самостійної роботи

Користуючись психодіагностичним інструментарієм, дослідіть мотиваційну складову навчання підлітків.

Рекомендована література:

1. Мельничук І.В. Методичні рекомендації з дисципліни «Вступ до спеціальності (психологія) для здобувачів вищої освіти першого рівня навчання денної форми зі спеціальності 013 Початкова освіта Одеса : Вид-во «Університет Ушинського». 2021. 28 с.
2. Мельничук І. В. Арт-терапія як засіб корекції негативного психоемоційного стану у дітей дошкільного віку. Фахове видання . Габітус. – Одеса. 2022. С. 67-72. (у співавторстві з Асєєвої Ю.О. та Степановою А. С.).
3. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія: навч. посіб. 5-те видання, перероблене, доповнене. Київ: Академія, 2021. 376 с.

Тема 29. Соціальний розвиток особистості підлітка

Лекційне заняття № 29- 2 години

План

1. Особливості взаємин і спілкування підлітків з дорослими та однолітками.
2. Стилі спілкування дорослих з підлітками.
3. Криза особистості підлітка.
4. Моральний розвиток підлітка та лібералізація його ціннісних уявлень.

5. Розвиток «Я» і набуття ідентичності.

6. Морально-етичні погляди підлітків. особливості характеру підлітків.

Теоретичний блок. Основні труднощі взаємодій з підлітками можуть бути зумовлені позиціями і стилями спілкування дорослих. На основі узагальнених суджень підлітків психолог М. Кле представив сім видів батьківської влади у спілкуванні:

- *автократичний* - підліток не може ні висловити свою особисту точку зору, ні бути учасником рішень, які його стосуються;

- *авторитарний* - підліток може бути учасником в обговоренні проблем, але батьки приймають остаточне рішення, враховуючи тільки власні думки;

- *демократичний* - підліток робить свій внесок в обговорення проблеми і може сам приймати будь-яке рішення, однак він повинен повідомити про це батьків, від яких залежить остаточне рішення;

- *егалітарний* - ролі практично не диференційовані, батьки і діти «на рівних» є учасниками в прийнятті рішень;

- *дозволяючий* - підліток займає більш активну і впливову позицію у формуванні рішень;

- *попускний* - підліток має вибір: інформувати чи ні батьків про свої рішення;

- *ігноруючий* - батьки не знають про рішення, які прийняв підліток, і він не інформує їх про це.

За проблемами *авторитарного* і *автократичного* стилю батьків обов'язково виникає наступна проблема - формування стилю спілкування підлітка за такими ж зразками з іншими людьми. У взаєминах поза сім'єю такі підлітки, позбавившись жорсткого контролю і небезпеки покарання, починають самі жорстко спілкуватися з однолітками, виявляють неповагу до дорослих, демонструють свою свободу, порушують норми моралі у громадських місцях. Інколи їх поведінка носить характер безпомічності, сором'язливості (говорить тихим голосом, опускає очі) або, навпаки, виявляють зухвалість, виконуючи роль паяців. Підсилений контроль і оцінка приносять тільки негативні наслідки: підліток втрачає можливість бути вільним, не вміє користуватися свободою. У неконтр-ольованих ситуаціях у нього активізується прагнення до самостійності, хоча морально-етичні зразки його самореалізації відсутні. В результаті підліток опиняється в ситуації конфлікту як з батьками, так і з іншими дорослими.

Семінар: Соціальний розвиток особистості підлітка

Питання для обговорення:

1. Протиріччя підліткового віку.
2. Основні новоутворення підліткового віку: почуття дорослості, усвідомлення себе як особистості, формування самовідношення, потреба в самореалізації та суспільному визнанні.
3. Що таке статево-рольова ідентифікація?
4. Психологічна сутність інтимно-особистісного спілкування як провідного виду діяльності в підлітковий період.
5. Чому підлітки схильні до девіантної поведінки

Завдання для самостійної роботи

1. Скласти таблицю Анатомо-фізіологічна перебудова організму підлітка.

2. Диспут Інтимно-особистісного спілкування як провідного виду діяльності в підлітковий період

Рекомендована література:

1. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія: навч. посіб. 5-те видання, перероблене, доповнене. Київ: Академія, 2021. 376 с.
2. Сергєєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В. Вікова психологія: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Центр навчальної літератури, 2020. 376 с.

Тема 30. Загальна характеристика юнацького віку

Лекційне заняття № 30- 2 години

План

1. Фактори психічного розвитку в юнацькому віці.
2. Фізичний розвиток юнака.
3. Провідна діяльність та новоутворення в юнацькому віці.
4. Криза юнацького віку та особливості її перебігу.
5. Зміст психологічної готовності до самовизначення.
6. Етапи професійного самовизначення.

Теоретичний блок. В психологічному плані юність вирішує задачі завершального самовизначення й інтеграції у спільність дорослих людей. Юність - перший період дорослого самостійного життя. Відповідальність за власну долю, за майбутнє життя визначає специфіку віку.

Трактування юності як періоду онтогенетичного розвитку залежить від принципових установок автора певного підходу, концепції та критеріїв, покладених в основу періодизації.

Представники *біогенетичного підходу* вважають, що саме фізіологічні процеси росту та дозрівання детермінують всі інші сторони розвитку в юнацькому віці. Вони розглядають юність, передусім, як етап розвитку організму, що характеризується активним ростом психофізіологічних функцій та здібностей.

В рамках *соціологічного підходу* юнацький вік розглядається як певний етап соціалізації, як перехід від залежного дитинства до самостійної й відповідальної діяльності дорослої людини при вирішальній детермінації соціуму.

З точки зору *культурологічного підходу* юність - це період вrostання індивіда в культуру, „в об'єктивний і нормативний дух даної епохи" (Е. Шпрангер).

Психологічний підхід є найбільш широким та варіативним і визначається теоретико-концептуальними положеннями певного психологічного напрямку. В цілому, основна роль при характеристиці юнацького віку тут відводиться суб'єктивним характерним рисам внутрішнього світу й самосвідомості індивіда, його вкладу як активного творчого суб'єкта власної життєдіяльності в самостановлення і саморозвиток.

Таким чином, хронологічні межі юнацького віку визначаються у психології по різному. Межа між підлітковим і юнацьким віком досить умовна і в одних схемах періодизації вік від 14 до 17 років розглядають як завершення підлітковості, а в інших - відносять до

юності. Верхня межа юнацького періоду ще більш розмита, оскільки є історично та соціально обумовленою й індивідуально варіативною.

Семінар: Загальна характеристика юнацького віку

Питання для обговорення:

1. .Що покладено в основу диференціації пізнавальних інтересів юнаків та дівчат? Що таке его-ідентичність як центральне новоутворення періоду ранньої юності (за Е. Еріксоном)?
2. Чим характеризується дифузія ідентичності?
3. Чому в основу цього процесу покладено самосвідомість особистості та систему її ціннісних орієнтацій?

Завдання для самостійної роботи

Здійснити аналіз рекомендованої літератури, виписати тези, що розкривають питання: «Формування самооцінки і самосвідомості в період ранньої юності».

Рекомендована література:

1. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія: навч. посіб. 5-тє видання, перероблене, доповнене. Київ: Академія, 2021. 376 с.
2. Сергєєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В. Вікова психологія: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Центр навчальної літератури, 2020. 376 с.

Тема 31. Особливості когнітивного та соціального розвитку в юнацькому віці

Лекційне заняття № 31- 2 години

План

1. Характеристика пізнавальної сфери та розвиток вищих психічних функцій в юнацькому віці.
2. Особливості розвитку особистості у ранньому юнацькому віці.
3. Ціннісні орієнтації та морально-етичні установки та ідеали в юнацькому віці. Моральна свідомість і світогляд як основні новоутворення.
4. Почуття обов'язку

Теоретичний блок. *Психологічний критерій „входження” в юнацький вік, пов'язаний зі зміною внутрішньої позиції — ставлення до майбутнього.*

В юності відбувається розширення часового горизонту - майбутнє стає головним мірилом і теперішньої й перспективної ситуації розвитку. Змінюється основна спрямованість особистості (одночасно й новоутворення особистісної сфери), яка може бути визначена як *устремління (спрямованість) в майбутнє*, визначення подальшого життєвого шляху,

спрямованість на вибір професії. *Зверненість в майбутнє*", побудова життєвих планів та перспектив - „афективний центр” життя юнака.

Соціальна ситуація розвитку в ранньому юнацькому віці — це етап переходу у самостійне життя. Соціальна ситуація розвитку в юнацькому віці - ситуація вибору життєвого шляху. Починається реалізація планів - вдала, яка приносить задоволення, чи невдала, що супроводжується розчаруваннями, розгубленістю чи зміною життєвих цілей. життєвий вибір, зроблений у юнацькому віці, буде залежати від спрямованості особистості, базових ціннісних орієнтацій, домінуючої мотивації, тощо і, в свою чергу, визначатиме подальший життєвий успіх і спрямованість дорослої особистості.

Юність не є усталеним періодом онтогенезу, тому можливі індивідуальні варіанти розвитку. Окрім того, ранній юнацький вік (старший шкільний), як ніякий інший період, відрізняється суттєвою нерівномірністю розвитку як на міжіндивідуальному, так і на внутрішньоіндивідуальному рівні (не співпадіння біологічної, соціальної, когнітивної, емоційно-вольової та моральної зрілості). При цьому перехід від ранньої юності до пізньої відзначається зміною акцентів розвитку: період попереднього самовизначення завершується й здійснюється перехід до самореалізації.

Отже, підлітковий і юнацький вік становлять той критичний перехідний період, протягом якого дитина перетворюється на дорослого. Вирішення багатьох проблем, з якими стикаються юнаки і дівчата, у тому числі проблем, що стосуються сексуальності, кохання, дружби, моралі, вибору професії тощо, визначить характер всього їх подальшого життя. *Вони перебувають в унікальній ситуації, яка дає їм можливість аналізувати свою поведінку в минулому, інтегрувати її в реальність сьогодення й прогнозувати, планувати та подумки переноситися у власне майбутнє.*

Семінар: Особливості когнітивного та соціального розвитку в юнацькому віці.

Питання для обговорення:

1. В якому випадку може йтися про сформованість життєвого (професійного) плану старшокласника?
2. Особливості спілкування підлітка та юнака з батьками.

Завдання для самостійної роботи

1. Порівняйте вікові особливості розвитку підлітків та юнаків.
2. Заповніть таблицю: Критерії Підлітковий період Ранній юнацький період
Соціальна ситуація розвитку.

Рекомендована література:

1. Мельничук І.В. Методичні рекомендації з дисципліни «Вступ до спеціальності (психологія) для здобувачів вищої освіти першого рівня навчання денної форми зі спеціальності 013 Початкова освіта Одеса : Вид-во «Університет Ушинського». 2021. 28 с.
2. Мельничук І. В. Арт-терапія як засіб корекції негативного психоемоційного стану у дітей дошкільного віку. Фахове видання . Габітус. – Одеса. 2022. С. 67-72. (у співавторстві з Асеевою Ю.О. та Степановою А. С.).
3. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія: навч. посіб. 5-те видання, перероблене, доповнене. Київ: Академія, 2021. 376 с.

Тема 32. Психологічні особливості віку дорослості. Розвиток психічних процесів та психосоціальний розвиток дорослих.

Лекційне заняття № 32- 2 години

План

1. Поняття дорослості.
2. Вікова періодизація дорослості.
3. Анатомо-фізіологічні особливості періоду дорослості.
4. Розвиток психічних процесів в період дорослості.
5. Психосоціальний розвиток дорослих.
6. Етапи психосоціального розвитку дорослих.
7. Кризи віку дорослості. Їх характеристика.

Теоретичний блок. Вікова періодизація життєвого циклу людини базується: на послідовній зміні станів розвитку, однонаправленості і незворотності часу життя людини, тобто на типологічній характеристиці, і на тривалості існування індивіда, яке в свою чергу залежить від тривалості життя всіх індивідів даного віку - метричній характеристиці. Отже, межі періодів визначаються соціальними та економічними факторами, історичними подіями, етнічною приналежністю та середовищем в якому живе та розвивається особистість.

Вікова періодизація дорослості за Б.Г.Ананьєвим:

Середній вік:

Перший період 22-35 років чоловіки, 21-35 років жінки

Другий період 36-60 років чоловіки, 36-55 років жінки

Люди похилого віку:

61-74 років чоловіки, 55-74 років жінки

Старечий вік: 75-90 обидві статті

Довгожителі: старші 90 років

За Г.Крайгом:

Рання дорослість – 20-40 років

Середня дорослість 40-60 років

Пізня дорослість від 60 років і більше

У запропонованих вікових періодизаціях використовуються терміни "дорослість" і "зрілість". Вчені доводять, що визначення об'єктивних критеріїв зрілої людини є проблематичним, тому що фізична зрілість, розумова зрілість, громадянська зрілість та ін. не співпадають у часі. Ці труднощі призвели до того, що в сучасній психологічній літературі замість поняття "зрілість" використовують поняття "дорослість". А зрілість розуміють як якість в психічному розвитку людини.

Б.Г. Ананьєв констатує: "...настання зрілості людини як індивіда (фізична зрілість), особистості (громадська), суб'єкта пізнання (розумова зрілість) і праці (працездатність) в часі не співпадають, і подібна гетерохронність зрілості зберігається у всіх формаціях".

Вирішальною ознакою зрілості є усвідомлення людиною відповідальності і прагнення до неї, тому що зріла людина відповідає за зміст свого життя в першу чергу перед самим собою, а також перед іншими людьми.

Семінар: Тема 32. Психологічні особливості віку дорослості. Розвиток психічних процесів та психосоціальний розвиток дорослих.

Питання для обговорення:

1. Які зміни відбуваються в спонукальній сфері особистості в ранньому дорослому віці? Чим вони зумовлені?
2. Охарактеризуйте систему цінностей на межі 30-річчя. 7. Які мотиви професійного вибору в ранньому дорослому віці?
3. 9. Поясніть процес утворення сім'ї як вираження близькості, а також мотиви вибору дорослими людьми альтернативних способів життя.
4. Опишіть, як названі фактори впливають на вибір професії: батьківські настанови, Я-концепція та індивідуальні особливості людини.

Завдання для самостійної роботи

Підготуйте повідомлення на тему: «Характеристика симптоматики кризи 33 років»

Рекомендована література:

1. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія: навч. посіб. 5-те видання, перероблене, доповнене. Київ: Академія, 2021. 376 с.
2. Сергєєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В. Вікова психологія: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Центр навчальної літератури, 2020. 376 с.

Індивідуальні навчально-дослідні завдання (ІНДЗ) доповідь-презентація

№ з/п	Завдання	Кількість годин	
		Денна	Заочна
1	Примітивні погляди на психіку у людини первісного суспільства. Виникнення перших гіпотез щодо психіки в античному суспільстві		
2	Основні етапи розвитку психіки в тваринному світі. Розвиток форм відображення дійсності.		
3	Рефлекторна природа відчуттів. Рецептори й аналізатори.		
4	Теорія емоцій Джемса — Ланге. Тривимірна теорія емоцій В. Вундта. Інформаційна концепція емоцій П. Симонова. Біологічна теорія емоцій П. Анохіна.		
5	Співвідношення понять "людина", "індивід", "особистість", "суб'єкт", "індивідуальність".		
6	. Тип вищої нервової діяльності та темперамент. Загальні й соціальні здібності. Рівні розвитку здібностей.		
7	Загальнопсихологічний контекст формування вікової психології. Основні теорії вікової психології вітчизняних і зарубіжних науковців.		
8	Розвиток емоційно-вольової сфери молодших школярів. Вольові якості. Індивідуально-типологічні особливості молодших школярів		
9	Анатомо-фізіологічна перебудова організму підлітка.		
10	Характеристика пізнавальної сфери та розвиток вищих психічних функцій в юнацькому віці.		
	Разом	10	

Критерії оцінювання підсумкового контролю (залік)

Для навчальної дисципліни «Психологія загальна та вікова», за навчальним планом передбачено підсумковий контроль у формі усного екзамену, на який у структурі оцінювання відведено 20 балів. Здобувач може скласти екзамен, якщо кількість отриманих впродовж вивчення дисципліни балів не менше як 40. Накопичені здобувачем бали під час вивчення навчальної дисципліни не аналюються, а сумуються. Оцінка за екзамен не може бути меншою за кількість накопичених ним балів

Бали	Критерії
0 балів	Здобувач не відповідає на запитання.
1-5 балів	Здобувач розпізнає деякі об'єкти вивчення та визначає їх на побутовому рівні, може описувати деякі об'єкти вивчення; має фрагментарні уявлення з предмета вивчення; використовує елементарні прийоми виконання практичного завдання.
6-10 балів	Здобувач знає окремі факти, що стосуються навчального матеріалу; виявляє здатність елементарно висловлювати думку; виконує частину практичного завдання.
11-15 балів	Здобувач надає відповіді на запитання в цілому правильні, але здобувач припускається помилок у визначеннях. Здобувач робить власні висновки, наводить приклади практичного використання; виконує практичне завдання з незначними огріхами.
16-20 балів	Здобувач надає відповіді на запитання повні, обґрунтовані, логічно побудовані, з прикладами практичного використання; відповідаючи, здобувач розмірковує, робить власні висновки виконує правильно практичне завдання.

Критерії оцінювання за всіма видами контролю

Сума балів	Критерії оцінки
Відмінно (90-100 А)	Здобувач демонструє міцні знання навчального матеріалу в обсязі, що відповідає програмі навчальної дисципліни, правильно й обґрунтовано приймає необхідні рішення в різних нестандартних ситуаціях; реалізує теоретичні положення навчальної дисципліни виконуючи практичні завдання у сфері психології. При виконанні практичних завдань проявляє вміння самостійно вирішувати поставлені завдання, активно включається в обговорення, відстоює власну точку зору в питаннях та рішеннях, що розглядаються. Оцінка нижче 100 балів обґрунтовується недостатнім розкриттям теоретичних питань навчальної дисципліни, або тим, що студент проявляє невпевненість в тлумаченні теоретичних положень чи складних практичних завдань.
Добре (82-89 В)	Здобувач вільно володіє навчальним матеріалом і науково-понятійним апаратом в обсязі, що відповідає програмі навчальної дисципліни, аргументовано висловлює свої думки, робить на їхній основі аналіз можливих ситуацій та вміє застосовувати теоретичні положення при вирішенні практичних задач у сфері психології, але припускається несуттєвих помилок. При виконанні практичних завдань, здобувач

	самостійно виправляє допущені помилки, кількість яких є незначною.
Добре (74-81 C)	Здобувач добре володіє навчальним матеріалом, знає основні теоретичні положення, що відповідають програмі навчальної дисципліни, аналізує можливі практичні ситуації та вирішує їх, але припускається помилок які усуває за підтримки з боку викладача або однокурсників. Пояснює основні положення, дає правильні відповіді щодо форм психології при заданій зміні вихідних параметрів. Помилки у відповідях не є системними, впевнено працює за алгоритмом.
Задовільно (64-73 D)	Здобувач володіє навчальним матеріалом на репродуктивному рівні або володіє частиною навчального матеріалу. Виконує завдання із допустимою кількістю грубих помилок. Виявляє базові знання: має загальні уявлення про систему, структуру, функції та інструменти психології. На задовільному рівні володіє термінологією, може аналізувати, порівнювати і робити висновки, але відповіді мало аргументовані, неповно обґрунтовані висновки, допускає ряд серйозних помилок при узагальненні та інтерпретації основних закономірностей, фактів та явищ, зміст окремих питань викладає частково, непослідовно, відповідь виявляє прогалини у знаннях. Не виявляє творчості у вирішенні навчально-виховних ситуацій, нестандартні ситуації викликають значні труднощі; здебільшого не має власної позиції
Задовільно (60-63 E)	Здобувач опанував навчальний матеріал в мінімально допустимому обсязі, передбачений програмою навчальної дисципліни. Відповіді неточні або мало аргументовані, з порушенням послідовності викладання. При розкритті теоретичних положень припускається серйозних помилок, неточності у розумінні та інтерпретації основних закономірностей. Має практичні навички, достатні для виконання завдань на рівні мінімально допустимих вимог. При вирішенні завдань виконує роботу за зразком (практичним коментарем), але не розуміє достатньою мірою мету роботи, не вміє самостійно робити узагальнюючий висновок. Виконує завдання зі значною кількістю грубих помилок.
Незадовільно (35-59 FX)	Здобувач недостатньо володіє навчальним матеріалом (менше, ніж половина обсягу навчального матеріалу), знання фрагментарні, під час відповіді припускається суттєвих помилок, не може викласти зміст основних положень, не вміє самостійно робити узагальнюючий висновок, необхідні практичні уміння роботи не сформовані, принципові помилки в ході виконання завдань, не може самостійно виконати роботу. Здобувач демонструє недостатній рівень сформованості результатів навчання за заданими стандартами по деяких складових навчальної програми з дисципліни, що свідчить про необхідність їх доопрацювання та повторного складання контрольних заходів.
Незадовільно (0-34 F)	Здобувач не володіє навчальним матеріалом передбачений програмою навчальної дисципліни, не розуміє змісту теоретичних питань та практичних завдань, не усвідомлює мету вивчення дисципліни, відсутні практичні уміння та навички, не вміє орієнтуватися під час розв'язання практичних завдань, більшість навчальних завдань не виконано. Здобувач демонструє повну не сформованість компетентностей за заданими стандартами по всіх складових навчальної програми з дисципліни, що свідчить про необхідність повторного вивчення курсу

ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ

1. Історія становлення психології.
2. Примітивні погляди на психіку у людини первісного суспільства
3. Психічне відображення та його властивості.
4. Свідомість - вища форма психіки. Психіка і свідомість.
5. Місце психології в системі наук.
6. Методологія сучасної психології.
7. Принципи сучасної психології.
8. Основні закони і принципи психології.
9. Основні етапи розвитку психіки в тваринному світі.
10. Виникнення психіки як результат еволюції матерії.
11. Аналітико-синтетичний характер психічної діяльності.
12. Розвиток психіки у філогенезі.
13. Рефлекторна природа психічного як властивості нервової системи, мозку.
14. Представленість психічних функцій в корі головного мозку людини.
15. Основні фізіологічні закономірності психічних процесів(гальмування, концентрація тощо
16. Загальна характеристика пізнавальних процесів.
17. Поняття "відчуття" і "сприймання".
18. Рефлекторна природа відчуттів.
19. Рецептори й аналізатори.
20. Класифікація відчуттів. Види відчуттів. Загальні властивості відчуттів.
21. Поняття про увагу.
22. Фізіологічні основи уваги.
23. Механізми мозкової діяльності, що забезпечують зосередження на об'єкті.
24. Домінанта (А. Ухтомський)Взаємозв'язок якостей уваги і властивостей нервової системи. Методи вивчення уваги.
25. Уява і творча діяльність.
26. Поняття про пам'ять.
27. Фізіологічні основи пам'яті. Види пам'яті.
28. Форми переживання почуттів.
29. Емоції. Класифікація емоцій. Емоційний тон відчуттів.
30. Емоційні стани.
31. Афекти. Настрій. Емоційний стрес, тривожність.
32. Методи вивчення емоційної сфери людини.

33. Поняття про особистість у психології
34. Співвідношення понять "людина", "індивід", "особистість", "суб'єкт", "індивідуальність". Психологічний захист особистості.
35. Мотиваційна сфера особистості.
36. Потреби як джерело активності особистості. Мотиви
37. Види мотивів.
38. Поняття про діяльність.
39. Діяльність та імпульсивна поведінка.
40. Діяльність як зовнішня (фізична) і внутрішня (психічна) активність.
41. Я вмінь.
42. Головні види діяльності та їх розвиток у людини
43. Аналіз основних теорій особистості світової психології.
44. Погляди З.Фрейда на природу особистості.
45. Теорії особистості К.Хорні, Г.Саллівана, К.Юнга, Е.Фрома.
46. Гуманістична психологія К.Роджерса.
47. Структура особистості.
48. Поняття про темперамент.
49. Теорії темпераменту: гуморальна, конституціональна, фізіологічна.
50. Поняття про здібності.
51. Задатки і здібності. Здібності та діяльність.
52. Види здібностей.
53. Загальні й соціальні здібності
54. Загальна характеристика вікової психології як науки.
55. Об'єкт та предмет вікової психології. Завдання вікової психології..
56. Загальнопсихологічний контекст формування вікової психології.
57. Основні теорії вікової психології вітчизняних і зарубіжних науковців.
58. Загальна характеристика психічного розвитку дитини.
59. Преформований та неформований розвиток (за Л.С.Виготським).
60. Біогенетичні підходи до дослідження психічного розвитку особистості (А.Гезел, Л.Термен, К.Бюллер, В.Штерн).
61. Психоаналітичні теорії дитячого розвитку (З.Фрейд, Е.Еріксон).
62. Загальна характеристика немовлячого періоду.
63. Особливості розвитку новонародженого.
64. Психічне життя новонародженого.
65. Соціальна ситуація психічного розвитку немовляти.

66. Загальна характеристика раннього віку.
67. Основні досягнення раннього віку.
68. Провідна діяльність та новоутворення раннього віку.
69. Особливості розвитку мови.
70. Загальна характеристика дошкільного віку.
71. Новоутворення та провідна діяльність дошкільника.
72. Соціальна ситуація розвитку дошкільника.
73. Становлення особистості.
74. Гра як самостійна діяльність дітей.
75. Загальна характеристика молодшого шкільного віку.
76. Особливості анатомо-фізіологічного розвитку молодшого школяра.
77. Особливості розвитку відчуттів і сприймань у молодших школярів. Пам'ять, увага та уява молодшого школяра. Розвиток мислення. Учбові задачі, які використовуються у початкових класах. Розвиток мовлення молодших школярів.
78. Розвиток емоційно-вольової сфери молодших школярів
79. Емоційні особливості молодших школярів. Вольові якості.
80. Анатомо-фізіологічна перебудова організму підлітка
81. Провідна діяльність та новоутворення в підлітковому віці.
82. Особливості розвитку пам'яті в підлітковому віці.
83. Розвиток теоретичного мислення, мисленнєвих операцій.
84. Розвиток сприймання, яке ускладнюється в означеному віці та інтенсивно формується на уроках геометрії та креслення.
85. Особливості взаємин і спілкування підлітків з дорослими та однолітками
86. Стилі спілкування дорослих з підлітками.
87. Криза особистості підлітка.
88. Фактори психічного розвитку в юнацькому віці.
89. Фізичний розвиток юнака.
90. Провідна діяльність та новоутворення в юнацькому віці
91. Поняття дорослості.
92. Вікова періодизація дорослості.
93. Анатомо-фізіологічні особливості періоду дорослості.

Рекомендована література

Базова

1. Загальна психологія: підручник для студ. вищ. навч. закладів авт. С.Д. Максименко [та ін.] ; за заг. ред. С.Д. Максименка.. К. Форум. 2000. 543 с.
2. Клейман Пол. Психологія 101: факти, теорія, статистика, тести й таке інше. Харків. 2023. 240 с.
3. Москалець В. П. Загальна психологія: підручник. Київ, 2021. 564 с.
4. Москалець В.П. , Діхтяренко С. Ю., Шулдик А. В., Шулдик, Г. О., Данилевич
5. Л.А. Загальна психологія. Практичні заняття : навч. посіб. Умань : Візаві. 2021. 245 с.
6. Павелків Р.В. Загальна психологія. Підручник. К. Кондор, 2013. 576 с.
7. Психологічний тлумачний словник найсучасніших термінів. Харків: Прапор, 2009. 672 с. Трофімов Ю.Л., Рибалка В.В., Гончарук П.А. Психологія: Підручник. 3-тє вид., стереотип. Київ: Либідь, 2001. 560 с.
8. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія: навч. посіб. 5-тє видання, перероблене, доповнене. Київ: Академія, 2021. 376 с.
9. Сергєєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В. Вікова психологія: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Центр навчальної літератури, 2020. 376 с.
10. Фурман А.В., Гуменюк О.Є. Психологія Я-концепції: Навчальний посібник. Львів: Новий Світ. 2006. 360 с

Допоміжна:

1. Мельничук І. В. A study of cyber-addictions in Ukrainian youth. Amazonia Investiga 13(78), 93-102.
Hanhan, Y., Yang, Y., Porpult, O., Melnichuk, I., & Synitska, T. (2024).
<https://doi.org/10.34069/AI/2024.78.06.8>
Стаття Web of Science
2. Мельничук І. В. Psychological features of physical perfectionism in personality. Amazonia Investiga, 12(66), 163-174. . Babchuk, M.I., Babchuk, O.G., Asieieva, Y., Vdovichenko, O., & Melnychuk, I. (2023). <https://doi.org/10.34069/AI/2023.66.06.16>. Стаття Web of Science
- 3 Мельничук І. В..Emotional intelligence peculiarities of civil servants of Ukraine. Amazonia Investiga, 10(48),129-137. Asieieva, Y., Trynchuk, O., Furman, A., Melnichuk, I., & Koval, K. (2021). Стаття Web of Science
4. Мельничук І. В. Психосимптоматика емоційно нестійкого розладу особистості. Фахове видання . Габітус. Одеса. 2024. Випуск 55. С. 125-130. (у співавторстві з Павловою К.І.).
<http://habitus.od.ua/journals/2023/55-2023/22.pdf>
5. Мельничук І. В. Владнальна поведінка емоційнозрілої особистості. Фахове видання . Габітус. № 49 – Одеса. 2023. С. 146-150. (у співавторстві з Павловою І.Г.)
<http://habitus.od.ua/journals/2023/49-2023/25.pdf>

6. Мельничук І. В. Арт-терапія як засіб корекції негативного психоемоційного стану у дітей дошкільного віку. Фахове видання . Габітус. – Одеса. 2022. С. 67-72. (у співавторстві з Асєєвої Ю.О. та Степановою А. С.).
7. Мельничук І. В. Емоційний інтелект як фактор впливу на ефективність лідера. . Фахове видання. Габітус. Одеса. 2021. С. 21-25. (у співавторстві з Асєєвої Ю.О. та Кузнецовою А.В.).
8. Мельничук І. В. Вплив стилю сімейного виховання на розвиток особистісних якостей підлітків. Фахове видання . Габітус. Одеса. 2020. С. 202-207. (у співавторстві з Цибух Л.М. та Лазаренко Т.М).
9. Мельничук І. В. Специфіка фактурної структури особистості з високим і низьким рівнем задоволеності життям . Фахове видання . Габітус. Одеса. 2020. С. 140-144 . (у співавторстві з Цибух Л.М. та Каргіна Н.В.)
- 10..Мельничук І.В. Методичні рекомендації з дисципліни «Вступ до спеціальності (психологія) для здобувачів вищої освіти першого рівня навчання денної форми зі спеціальності 013 Початкова освіта Одеса : Вид-во «Університет Ушинського». 2021. 28 с.
- 11.Мельничук І.В. Методичні вказівки щодо вивчення дисципліни «Соціальні технології» [для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 05 «Соціальні і поведінкові науки» спеціальності очної форми навчання Одеса : Вид-во «Університет Ушинського». 2019. 11 с.